

Ministerul Educației și Cercetării
al Republicii Moldova

ORDIN

13.10.2022 nr. 1024

mun. Chișinău

**Privind aprobarea Metodologiei cu
privire la prevenirea și combaterea
bullying-ului**

ÎNREGISTRAT:

Ministerul Justiției al Republicii Moldova

nr. 1750 din 20 octombrie 2022

Ministru

Sergiu LITVINENCO

În temeiul art. 136 alin. (7) din Codul educației al Republicii Moldova nr. 152/2014 (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2014, nr. 319-324, art.634), cu modificările ulterioare, **ORDON:**

1. Se aprobă Metodologia cu privire la prevenirea și combaterea bullying-ului (se anexează).

2. Prezentul ordin intră în vigoare la data publicării în Monitorul Oficial al Republicii Moldova.

Ministru

Anatolie TOPALĂ

METODOLOGIA CU PRIVIRE LA PREVENIREA ȘI COMBATerea BULLYING-ULUI

I. DISPOZIȚII GENERALE

1. Metodologia cu privire la prevenirea și combaterea bullying-ului (în continuare Metodologie) este parte a politicii de prevenire a violenței față de copii și adolescenți în instituțiile de învățământ din Republica Moldova. Metodologia stabilește particularitățile procesului de prevenire și de intervenție în cazurile de bullying, complementar cadrului normativ existent.

2. În sensul prezentei Metodologii, următoarele noțiuni principale semnifică:

bullying – formă de agresivitate care se manifestă în mod intenționat, repetat și prin dezechilibru de putere în relațiile dintre copii, elevi sau studenți și care se referă la acele comportamente prin care un copil, un elev, un student ori un grup rănește, dăunează, provoacă suferință, neputință sau aduce prejudicii demnității umane. Acest tip de agresivitate se desfășoară, în principal, în instituțiile de învățământ și în spațiile destinate educației și formării profesionale;

cyberbullying (bullying cibernetice) – acțiuni de bullying realizate prin folosirea telefoanelor mobile, poștei electronice, internetului, rețelelor sociale, blogurilor, chaturilor etc. Distribuirea prin postări, mesaje, imagini, poze, filme a datelor cu caracter personal, informațiilor confidențiale, bârfelor;

victimă/ țintă a acțiunilor de bullying – copil sau elev/elevă (în continuare elev) expus/expusă în mod sistematic și afectat/afectată de acțiunile de bullying realizate la adresa sa de către alt copil/elev sau grup de copii/elevi;

autor al acțiunilor de bullying – copil sau elev care inițiază, planifică, realizează și/sau participă la desfășurarea, în mod sistematic, a acțiunilor de bullying față de alt copil/elev sau grup de copii/elevi;

martor al situației de bullying – copil sau elev care asistă la acțiuni de bullying în mod direct sau virtual, în cazul cyberbullying.

II. ORGANIZAREA INSTITUȚIONALĂ ÎN SCOPUL PREVENIRII ȘI INTERVENȚIEI ÎN SITUAȚIILE DE BULLYING

3. Personalul de conducere al instituției educaționale realizează următoarele activități în scopul prevenirii și intervenției în cazurile de bullying:

1) *studiază periodic manifestările bullying-ului în mediul educațional*, consultând opinia copiilor/ elevilor, părinților/ altor reprezentanți legali ai copilului (în continuare părinți) și utilizează datele pentru intervențiile ulterioare;

2) *asigură includerea în documentele de politici și de planificare interne angajamentul și activitățile instituției privind prevenirea și combaterea bullying-ului*, inclusiv în Politica de protecție a copilului;

3) *după caz, elaborează planul de acțiuni pentru prevenirea bullying-ului la nivelul instituției de învățământ*, care conține acțiuni de nivel primar, secundar, terțiar și face deosebire între intervenția în situațiile de abuz și în cele de bullying;

5) *organizează acțiuni de prevenire* primară, secundară și terțiară a bullying-ului cu copiii/ elevii, părinții, membrii comunității;

6) *pune la dispoziția copiilor/ elevilor mijloace și instrumente pentru raportarea cazurilor de bullying*. Examinează sesizările copiilor/ elevilor și oferă răspuns despre acțiunile întreprinse;

7) *asigură formarea continuă a cadrelor didactice, inclusiv a personalului nedidactic și didactic auxiliar*, cu privire la desfășurarea activităților de prevenire și de intervenție în situațiile de bullying;

8) *semnează acorduri de colaborare cu agenții economici*, care includ angajamentul lor de prevenire și raportare a situațiilor de bullying în timpul desfășurării stagiilor de practică pentru elevii din învățământul profesional tehnic.

4. Se interzice personalului instituției de învățământ să delege copiilor/ elevilor responsabilități ce țin de prevenirea și gestionarea situațiilor de bullying.

5. Grupul de lucru intrașcolar/ echipa multidisciplinară din instituție pentru identificarea, evaluarea și asistența cazurilor de violență realizează următoarele activități referitoare la bullying:

1) *analizează situațiile de bullying* identificate și raportate;

2) *elaborează planul de acțiuni pentru soluționarea situației de bullying* (în continuare plan de acțiuni), care conține activități pentru fiecare din părțile implicate;

3) *informează toate părțile implicate/ interesate despre acțiunile stabilite*;

4) *monitorizează și evaluează implementarea planului de acțiuni*;

6. Coordonatorul activităților de prevenire, identificare, raportare, referire și asistență a elevilor în cazurile de abuz (în continuare coordonator) realizează următoarele activități referitoare la bullying:

1) *identifică nevoile de formare* ale personalului instituției, părinților, copiilor/ elevilor în domeniul prevenirii bullying-ului (conform Anexei nr. 1. Identificarea nevoilor de formare ale personalului didactic, părinților, copiilor/ elevilor în prevenirea bullying-ului);

2) *informează personalul de conducere despre cazurile de bullying* identificate și despre acțiunile întreprinse;

3) *monitorizează aplicarea instrumentelor de identificare a potențialelor situații de bullying de către personalul instituției*.

7. Personalul didactic realizează următoarele activități referitoare la bullying:

1) *informează copiii/ elevii despre*: bullying ca formă de violență; manifestări comportamentale și consecințe; modalități de comportament în situații de bullying și siguranța personală; bunăstarea emoțională și fizică acasă/ în familie, în instituție și în alte locuri pe care le vizitează; persoanele și instituțiile la care se pot adresa pentru asistență, etc.;

2) *formează la copii/ elevi competențe emoționale, sociale, inclusiv de reziliență*: susține copiii/ elevii în adaptarea la situații stresante, în trecerea prin experiențe însoțite de risc, în procesul de recuperare după o stare de criză, în depășirea unei traume etc. (conform Anexei nr. 2. Strategii de lucru în activitățile de prevenire a bullying-ului);

3) *formează și menține un climat de cooperare în clasă/ grupă*, care să contribuie la formarea unor relații respectuoase între copii/ elevi, precum și între copii/ elevi și personal;

4) *monitorizează colectivul de copii/ elevi* pentru a observa precoce apariția conflictelor interpersonale, formarea grupărilor, izolarea unor copii/ elevi, încercările de hărțuire la adresa copiilor/ elevilor timizi, retrași, instabili emoțional, cu necesități speciale în dezvoltare și

comportament. Cadrul didactic intervine prompt, oferă susținere imediat ce au fost identificate asemenea comportamente;

5) *discută cu părinții teme care vizează: bullying-ul ca formă de violență; manifestări comportamentale și consecințe; comunicarea cu copiii în funcție de specificul vârstei; oferirea susținerii emoționale etc.;*

6) *realizează acțiuni specifice din planul de acțiuni, atunci când în clasă/ grupă au avut loc situații de bullying;*

7) *în timp util, informează părinții și discută cu ei despre problemele observate în comportamentul copilului/ elevului;*

8) *participă la ședințele grupului de lucru intrașcolar/ echipei multidisciplinare pentru identificarea, evaluarea și asistența cazurilor de bullying în clasă/ grupă.*

8. Personalul didactic auxiliar, personalul nedidactic și partenerii instituției de învățământ profesional-tehnic în organizarea stagiilor de practică realizează următoarele activități referitoare la bullying:

1) *monitorizează spațiile instituției și observă situațiile potențiale de bullying;*

2) *intervine imediat ce observă o situație de bullying pentru a o stopa;*

3) *comunică potențiala situație de bullying personalului de conducere sau coordonatorului.*

9. Părinții sunt încurajați să realizeze următoarele activități:

1) *observă schimbările în comportamentul copilului și comunică despre acestea personalului instituției;*

2) *participă la ședințele grupului de lucru intrașcolar/ echipei multidisciplinare dacă copilul lor este parte a unei situații de bullying.*

10. Copiii/ elevii sunt încurajați să realizeze următoarele activități:

1) *accesează resurse despre bullying;*

2) *solicită ajutor de la un adult de încredere atunci când se simt amenințați, hărțuiți etc. sau când observă o situație de bullying;*

3) *comunică despre situațiile potențiale de bullying personalului instituției sau altor adulți de încredere.*

III. ORGANIZAREA ACTIVITĂȚILOR DE PREVENIRE A BULLYING-ULUI ÎN INSTITUȚIA DE ÎNVĂȚĂMÂNT

11. Scopul de bază al activităților de prevenire este *consolidarea încrederii în sine a copiilor/ elevilor*, dezvoltându-le competențele sociale într-o atmosferă de colaborare, respectuoasă, protectivă și incluzivă;

12. Activitățile de prevenire a bullying-ului cu copiii/ elevii și părinții sunt parte componentă a planului de dezvoltare instituțională și a planului anual de activitate.

13. Activitățile de prevenire a fenomenului bullying în cadrul instituției de învățământ sunt structurate pe trei niveluri: primar, secundar, terțiar.

14. Activitățile de prevenire a bullying-ului adresate părinților au ca finalitate *împuternicirea și implicarea acestora* în dezvoltarea competențelor sociale ale copiilor/ elevilor și se referă la informarea despre cauzele și consecințele bullying-ului, metodele de recunoaștere, modalitățile de intervenție, mijloacele de sesizare, modalitățile de oferire a susținerii emoționale etc.

15. În situația când există mai mulți factori de risc ce țin de familia sau mediul copilului/ elevului, cazul este abordat la nivel de autoritate tutelară locală (structură teritorială de asistență

socială), stabilindu-se acțiuni la nivelul echipei multidisciplinare (conform Anexei nr. 3. Factori de risc care au legătură cu mediul familial).

IV. INTERVENȚIA ÎN SITUAȚIA DE BULLYING

Secțiunea 1

Etapele soluționării cazului de bullying

16. Soluționarea cazului de bullying se realizează în cinci etape:

- 1) identificarea situației de bullying;
- 2) investigarea cazului suspect de bullying;
- 3) asistența tuturor copiilor/ elevilor implicați;
- 4) monitorizarea situației;
- 5) închiderea cazului.

17. Activitățile întreprinse în vederea soluționării cazului suspect de bullying sunt orientate spre identificarea și raportarea situațiilor de bullying, gestionarea cazurilor de bullying prin oferirea suportului tuturor copiilor/ elevilor implicați în situația de bullying și stoparea episodului (conform Anexei nr. 4. Model de intervenție în situațiile de bullying).

18. Toate intervențiile personalului instituției urmăresc *protecția și acordarea asistenței copiilor/ elevilor implicați în situația de bullying*, indiferent de rolul pe care îl au.

19. Responsabilii de soluționarea cazului au o înțelegere critică a fenomenului, intervin prompt și *colaborează pentru examinarea fiecărei situații de bullying*.

20. Personalul instituției analizează fiecare sesizare sau caz raportat în cel mai scurt timp posibil cu respectarea demnității umane a copiilor/ elevilor implicați în situația de bullying.

21. Angajații instituției în procesul examinării situației de bullying respectă și asigură dreptul la intimitate și confidențialitate.

Secțiunea 2

Identificarea cazurilor de bullying

22. Personalul de conducere al instituției asigură copiilor/ elevilor diverse modalități de sesizare a cazurilor de bullying, inclusiv adresarea la persoane de încredere direct, prin telefon, sms, email, chat, boxă pentru colectarea sesizărilor etc.

23. Personalul instituției are obligația de a identifica cazurile de bullying prin diferite metode observarea directă, studierea climatului psiho-social, comunicarea cu copiii/ elevii și părinții (conform Anexei nr. 5. Comportamente manifestate de copiii/ elevii implicați în bullying).

24. Personalul instituției informează părinții că pot sesiza/ raporta o situație de bullying în cadrul unei întâlniri față în față, prin telefon sau email, pot depune o cerere pe numele directorului, se pot adresa organului ierarhic superior de specialitate, organelor de drept și organizațiilor de protecție a drepturilor omului/ copilului.

25. Cazurile suspecte de bullying raportate sunt înregistrate în Registrul de evidență a cazurilor suspecte de abuz, neglijare, exploatare, trafic al copilului (în continuare Registrul de evidență a cazurilor suspecte de abuz).

26. Personalul instituției investighează orice sesizare primită din partea copiilor/ elevilor și a părinților, inclusiv anonimă (conform Anexei nr. 6. Algoritmul de identificare/ screening a comportamentului de bullying).

27. Angajații verifică veridicitatea mesajelor anonime despre bullying realizat asupra altui copil/ elev fără a-și pune drept scop depistarea autorului mesajului.

28. Angajații instituției întreprind toate măsurile pentru identificarea autorului mesajului, dacă copilul/ elevul a sesizat anonim un comportament violent la adresa sa, cu scopul de a stopa violența și a-i oferi ajutor.

29. După raportarea/ identificarea cazului suspect de bullying, un angajat al instituției care se bucură de încrederea copiilor/ elevilor discută separat cu fiecare dintre părțile implicate (interviu de protecție): copilul/ elevul asupra căruia se realizează acțiunea de bullying, copilul/ elevul care realizează acțiunea de bullying, copiii/ elevii martori ai cazului de bullying (conform Anexei nr. 7. Repere pentru discuțiile cu copiii/ elevii implicați în situația de bullying).

30. Grupul de lucru intrașcolar realizează evaluarea primară a cazului, care presupune:

- 1) constatarea acțiunilor/ comportamentelor cu caracter violent;
- 2) determinarea duratei și frecvenței acestora;
- 3) stabilirea circumstanțelor în care au avut loc;
- 4) identificarea participanților la acțiunile violente și a rolurilor copiilor/ elevilor implicați: copilul/ elevul supus bullying-ului, copilul/ elevul care a realizat acțiuni de bullying, copiii/ elevii adepți activi ai autorului acțiunilor de bullying, copiii/ elevii martori ai cazului de bullying, copiii/ elevii apărători ai copilului/ elevului supus acțiunilor de bullying;

5) determinarea modalității de lucru ulterioare cu părțile implicate (conform Anexei nr. 8. Evaluarea primară a cazului și alegerea strategiilor de intervenție).

31. Personalul de conducere al instituției educaționale referă cazul de bullying evaluat drept grav (viața și sănătatea copilului/ elevului sunt în pericol) către structurile corespunzătoare, în funcție de competențele pe care le au. Personalul instituției completează Fișa de sesizare a cazului suspect de violență și acționează în temeiul Instrucțiunii privind mecanismul intersectorial de cooperare pentru identificarea, evaluarea, referirea, asistența și monitorizarea copiilor victime și potențiale victime ale violenței, neglijării, exploatării și traficului, aprobate prin Hotărârea Guvernului nr. 270/2014.

32. Cazurile mai puțin grave de bullying sunt examinate în cadrul instituției. Pentru aceste cazuri nu se completează Fișa de sesizare.

33. În procesul de investigare a cazului, membrii grupului de lucru intrașcolar stabilesc modalitatea de comunicare cu copiii/ elevii implicați. După caz, invită specialiști din afara instituției.

34. Membrii grupului de lucru nu au competența de a aplica măsuri disciplinare față de copiii/ elevii implicați. După caz, această responsabilitate îi revine directorului instituției sau Consiliului profesoral (conform Anexei nr. 9. Particularități ale folosirii consecințelor în gestionarea situațiilor de bullying).

Secțiunea 3

Asistența copiilor/ elevilor implicați în cazurile de bullying

35. În urma examinării cazului de bullying, membrii grupului de lucru intrașcolar elaborează un plan de acțiuni pentru toți copiii/ elevii implicați, inclusiv, după caz, pentru părinți și este comunicat fiecărei părți (conform Anexei nr. 10. Algoritm de acțiune în cazurile de bullying).

36. Planul de acțiuni conține următoarele elemente:

1) scurtă descriere a cazului de bullying cu indicarea datei, timpului, locului, frecvenței acțiunilor, numelui și prenumelui părților implicate, clasei/ grupei în care învață, consecințelor acțiunilor violente, factorilor determinanți;

2) obiectivele acțiunilor adresate fiecărei părți implicate;

3) scurtă descriere a activităților recomandate pentru părțile implicate, inclusiv perioada de desfășurare;

4) numele și prenumele specialiștilor responsabili de realizarea activităților.

37. Activitățile recomandate pentru susținerea copiilor/ elevilor implicați în acțiuni de bullying au drept scop realizarea nevoilor acestora și se bazează pe identificarea factorilor de risc care determină comportamentul într-o situație de bullying.

38. Personalul didactic observă comportamentul copiilor/ elevilor aflați în proces de asistență, contribuie în cadrul orelor la realizarea nevoilor lor de exprimare a emoțiilor și îngrijorărilor și oferă reacție de răspuns (feedback) membrilor grupului de lucru intrașcolar.

Secțiunea 4

Direcții de lucru cu părinții

39. Personalul instituției comunică părinților copiilor/ elevilor implicați în situația de bullying despre cele întâmplate și îi familiarizează cu planul de acțiuni.

40. Convorbirile cu părinții copiilor/ elevilor implicați în acțiuni de bullying au loc separat (conform Anexei nr. 11. Recomandări privind colaborarea cu părinții copiilor/ elevilor implicați în acțiuni de bullying).

41. Personalul instituției se asigură că părinții posedă capacități de susținere psihonoțională a copilului și de comunicare asertivă, evitând pedepsele.

Secțiunea 5

Monitorizarea și evaluarea cazurilor de bullying

42. Progresul soluționării cazului de bullying este evaluat pentru a analiza măsura în care au fost atinse obiectivele planului de acțiuni și pentru a orienta deciziile de management viitoare.

43. Planul de acțiuni este revizuit periodic. În cazul în care obiectivele planului nu sunt realizate, poate fi dezvoltat un nou plan de acțiuni pentru a identifica alte căi de soluționare.

Secțiunea 6

Închiderea cazului soluționat de bullying

44. Cazul de bullying este închis după ce tuturor părților implicate le-a fost acordată asistența necesară, la adresa copiilor/ elevilor care au realizat acțiuni de bullying au fost luate măsuri educaționale și, după caz, disciplinare, atmosfera în clasă/ grupă a revenit la normal și timp de 6 luni nu au fost observate acțiuni repetate de violență comise de copiii/ elevii autori ai acțiunilor de bullying sau de alți copii/ elevi în raport cu copilul/ elevul supus acțiunilor de bullying sau cu alți copii/ elevi.

45. La încheierea cazului soluționat de bullying, în Registrul de evidență a cazurilor suspecte de abuz se face o însemnare privind măsurile luate, susținerea acordată și rezultatele obținute.

Identificarea nevoilor de formare ale personalului didactic, părinților, copiilor/ elevilor în prevenirea bullying-ului

Importanța identificării nevoilor de formare în prevenirea bullyingului

Modul în care cadrele didactice, părinții, copiii/ elevii percep bullying-ul și rolul lor în stoparea lui se reflectă în reacțiile pe care le au și în efortul pe care sunt dispuși să îl facă în acest sens. Datele inițiale despre nivelul de cunoștințe, atitudinile și abilitățile cadrelor didactice, părinților, copiilor/ elevilor oferă:

- posibilitatea de a adapta programele de formare la nevoile reale ale participanților;
- posibilitatea de a măsura impactul pe care l-a avut asupra participanților parcurgerea programelor, prin compararea răspunsurilor date în faza de preintervenție cu răspunsurile din faza postintervenție.

Obiective

- Identificarea nivelului de cunoștințe despre bullying și abilități pe care le dețin cadrele didactice, părinții, copiii/ elevii.
- Identificarea atitudinilor pe care le au față de bullying, rolul lor și persoanele implicate în aceste situații.

Metode de obținere a informațiilor

- Focus grup
- Chestionar
- Interviu semistructurat

Exemple de instrumente

I. Studii de caz pentru evaluarea atitudinilor cadrelor didactice referitoare la bullying¹.

Instrumentul măsoară percepțiile cadrelor didactice: nivelul de gravitate pe care îl asociază diferitelor comportamente de bullying (fizic, relațional și verbal), nivelul de empatie față de elevii supuși bullying-ului, încrederea în propria capacitate de a interveni și probabilitatea de a interveni.

Citește următoarele scenarii și încercuiește numărul care corespunde răspunsului tău pentru fiecare întrebare.

Studiu de caz 1

Pe terenul de sport auzi un elev/ o elevă care îi spune altui elev/ altei eleve „Ești cățelușul învățătoarei” și se exprimă într-un limbaj ofensator. Elevul/ eleva țintă încearcă să ignore remarcile și pleacă supărat/ă în clasă. În zilele următoare vezi că scena se repetă.

¹ BAQ-M Revised Bullying Vignettes BAQ-M (Yoon & Kerber, 2003)

În ce măsură apreciezi	Deloc	Mică	Moderat	Mare	Foarte mare
Această situație ca fiind o situație serioasă (urmări grave)	1	2	3	4	5
Crezi că situația ar trebui abordată la finalul zilei de școală	1	2	3	4	5
Te-ai simți deranjat/-ă de remarcile elevului și ai simțit simpatie pentru elevul care a fost tachinat	1	2	3	4	5
Ai simți nevoia să ajuți elevul care a fost ținta acestor remarci	1	2	3	4	5
Ai încerdere că ai putea face ceva ca să îl/ o ajuți	1	2	3	4	5
Probabilitatea de a interveni în această situație	1	2	3	4	5
Că situația este o situație de bullying	1	2	3	4	5

Studiu de caz 2

Clasa ta este pregătită să iasă în pauza mare. Copiii sunt la ușă în rând așteptând să iasă afară. Auzi un elev/ o elevă că îi spune unui altui elev/ altei eleve: „Dă-mi pachetul pe care îl ai la tine pentru că altfel o să regreti când vom ieși de la ore”. Elevul/ eleva îi dă pachetul pe care îl are în mână. Această situație s-a mai repetat, nu e prima dată când observi asta.

În ce măsură apreciezi	Deloc	Mică	Moderat	Mare	Foarte mare
Această situație ca fiind o situație serioasă (urmări grave)	1	2	3	4	5
Crezi că situația ar trebui abordată la finalul zilei de școală	1	2	3	4	5
Te-ai simți deranjat/-ă de acțiunile elevului și ai simțit simpatie pentru elevul care a fost tachinat	1	2	3	4	5
Ai simți nevoia să ajuți elevul care a fost ținta acestor remarci	1	2	3	4	5
Ai încerdere că ai putea face ceva ca să îl/ o ajuți	1	2	3	4	5
Probabilitatea de a interveni în această situație	1	2	3	4	5
Că situația este o situație de bullying	1	2	3	4	5

Studiu de caz 3

Un elev/ o elevă aduce o radieră în formă de navă spațială la școală. El/ ea se laudă că a primit-o cadou de la un prieten de familie. Un coleg îl lovește peste cap și îi spune să îi dea radiera. Elevul refuză la început, apoi i-o dă.

În ce măsură apreciezi	Deloc	Mică	Moderat	Mare	Foarte mare
Această situație ca fiind o situație serioasă (urmări grave)	1	2	3	4	5
Crezi că situația ar trebui abordată la finalul zilei de școală	1	2	3	4	5
Te-ai simți deranjat/-ă de acțiunile elevului și ai simțit simpatie pentru elevul care a fost tachinat	1	2	3	4	5
Ai simți nevoia să ajuți elevul care a fost ținta acestor remarci	1	2	3	4	5
Ai încerdere că ai putea face ceva ca să îl/ o ajuți	1	2	3	4	5
Probabilitatea de a interveni în această situație	1	2	3	4	5
Că situația este o situație de bullying	1	2	3	4	5

Studiu de caz 4

Elevii se întorc în clasă din pauză. Vezi un elev/ o elevă care lovește alt elev/ altă elevă fără ca cel lovit/ cea lovită să îi fi făcut ceva. Ai asistat și altă dată la această situație.

În ce măsură apreciezi	Deloc	Mică	Moderat	Mare	Foarte mare
Această situație ca fiind o situație serioasă (urmări grave)	1	2	3	4	5
Crezi că situația ar trebui abordată la finalul zilei de școală	1	2	3	4	5
Te-ai simți deranjat/-ă de acțiunile elevului și ai simțit simpatie pentru elevul care a fost tachinat	1	2	3	4	5
Ai simți nevoia să ajuți elevul care a fost ținta acestor remarci	1	2	3	4	5

Ai încercare că ai putea face ceva ca să îl/ o ajuți	1	2	3	4	5
Probabilitatea de a interveni în această situație	1	2	3	4	5
Că situația este o situație de bullying	1	2	3	4	5

Studiu de caz 5

În timpul pauzei mari auzi un elev/ o elevă că îi spune altui elev/ altei eleve: „Dacă nu îmi dai stiloul tău, nu o să te invit la ziua mea”. Nu e prima data când l-ai auzit pe acel elev spunând lucruri asemănătoare.

În ce măsură apreciezi	Deloc	Mică	Moderat	Mare	Foarte mare
Această situație ca fiind o situație serioasă (urmări grave)	1	2	3	4	5
Crezi că situația ar trebui abordată la finalul zilei de școală	1	2	3	4	5
Te-ai simți deranjat/-ă de acțiunile elevului și ai simțit simpatie pentru elevul care a fost tachinat	1	2	3	4	5
Ai simți nevoia să ajuți elevul care a fost ținta acestor remarci	1	2	3	4	5
Ai încercare că ai putea face ceva ca să îl/ o ajuți	1	2	3	4	5
Probabilitatea de a interveni în această situație	1	2	3	4	5
Că situația este o situație de bullying	1	2	3	4	5

Studiu de caz 6

În pauza mare elevii se joacă în curtea instituției. Auzi o fetiță care îi spune altei fetei: „Tu nu ai voie să te joci cu noi. Nu ești prietena noastră”.

În ce măsură apreciezi	Deloc	Mică	Moderat	Mare	Foarte mare
Această situație ca fiind o situație serioasă (urmări grave)	1	2	3	4	5
Crezi că situația ar trebui abordată la finalul zilei	1	2	3	4	5
Te-ai simți deranjat/-ă de remarcile copilului și ai simțit simpatie pentru copilul care a fost tachinat	1	2	3	4	5
Ai simți nevoia să ajuți copilul care a fost ținta acestor remarci	1	2	3	4	5
Ai încercare că ai putea face ceva ca să îl/ o ajuți	1	2	3	4	5
Probabilitatea de a interveni în această situație	1	2	3	4	5
Că situația este o situație de bullying	1	2	3	4	5

II. Scala de evaluare a atitudinilor copiilor/ elevilor cu privire la bullying (7-12 ani)².

Nr.	În ce măsură ești de acord cu afirmațiile	Deloc	Puțin	Moderat	Mare	Foarte mare
1.	Copiii care sunt tachinați merită asta.	1	2	3	4	5
2.	Este amuzant să văd alți copii care sunt tachinați.	1	2	3	4	5
3.	Copiii slabi mă dezgustă.	1	2	3	4	5
4.	Când cineva este tachinat sau lovit, ar trebui să lovească și el.	1	2	3	4	5
5.	Unii dintre prietenii mei au fost supuși bullying-ului.	1	2	3	4	5

Atitudinea față de comportamentul copiilor/ elevilor care manifestă bullying

Nr.	În ce măsură ești de acord cu afirmațiile	Deloc	Puțin	Moderat	Mare	Foarte mare
1.	O persoană care îi chinuie pe alții este un laș.	1	2	3	4	5

² The Children's Attitudes to Bullying (CAB) scale (Rigby and Slee)

2.	Cei mai mulți dintre copiii care îi chinuie pe alții au un motiv pentru care o fac.	1	2	3	4	5
3.	Unii copii întotdeauna îi vor agresa pe alții, școala nu poate să facă nimic.	1	2	3	4	5
4.	Îmi place să cred despre mine că sunt dur.	1	2	3	4	5

Atitudinea față de nevoia de intervenție din partea adulților

Nr.	În ce măsură ești de acord cu afirmațiile	Deloc	Puțin	Moderat	Mare	Foarte mare
1.	Oricine ar trebui să fie capabil să se descurce singur.	1	2	3	4	5
2.	Câteva experiențe de bullying sunt bune pentru că ajută copiii să se maturizeze.	1	2	3	4	5
3.	Dacă aș vedea pe cineva că este ținta bullying-ului, aș încerca să îl/ o ajut.	1	2	3	4	5
4.	Este adevărat că copiii mai slabi ar trebui să primescă un ajutor mai mare în școală.	1	2	3	4	5
5.	Copiii nu ar trebui să se ducă de fiecare dată la învățător atunci când cineva îi tachinează.	1	2	3	4	5
6.	Nu-mi plac copiii care merg la învățător de fiecare dată când cineva face glume pe seama lor.	1	2	3	4	5

III. Scala de evaluare a atitudinii adolescenților față de comportamentul de bullying³.

Propozițiile de mai jos descriu modul în care copiii/ adolescenții se percep pe ei și pe ceilalți copii/ adolescenți. Te rugăm să evaluezi măsura în care ești de acord cu fiecare propoziție.

Răspunde cum te simți de fapt, nu cum crezi tu că ceilalți se așteaptă să te simți.

În ce măsură ești de acord cu afirmațiile	Deloc	Puțin	Mare	Foarte mare
Este ok să împingi alți copii care trec pe lângă tine.	1	2	3	4
A face glume pe seama altora este parte din a fi elev.	1	2	3	4
Mă deranjează să văd copii care sunt puși la pământ.	1	2	3	4
Este distractiv să vezi copii care sunt tachinați.	1	2	3	4
Este ok să interzici unor copii să intre într-un grup.	1	2	3	4
Este ok să tachinezi copii care nu sunt prietenii tăi.	1	2	3	4
Cel mai important este să faci parte dintr-un grup chiar dacă asta înseamnă să fii răutăcios cu alți copii.	1	2	3	4
Este ok să poreclești pe cineva de care nu îți place ca persoană.	1	2	3	4
Nu e grav să faci glume pe seama cuiva.	1	2	3	4
Unii copii merită să fie agresați.	1	2	3	4
Este ok să tachinezi alți copii legat de modul în care ei merg sau felul în care arată.	1	2	3	4
Este greșit să începi să te bați cu cineva.	1	2	3	4
Unii copii merită să fie lăsați pe dinafară (deoparte).	1	2	3	4
Mă supără când alți copii sunt bătuți.	1	2	3	4
Este în regulă să tachinezi pe cineva, dacă și alți copii o fac.	1	2	3	4
Mă supără când vad că alți copii sunt tachinați.	1	2	3	4
Răspândirea de zvonuri despre cineva este o bună cale de a ajunge la acea persoană.	1	2	3	4
Este greșit să lovești alți copii.	1	2	3	4

³ Bully Attitude Scale – ABS (Reynolds & Craven 2012)

A pune copiii la pământ este un mod de a obține respectul celorlalți.	1	2	3	4
---	---	---	---	---

IV. Ghid de interviu cu elevii

- În ce măsură profesorii sau alți adulți din școală intervin atunci când un elev este hărțuit?

Niciodată
Uneori
Deseori
Întotdeauna
- A vorbit dirigintele sau alt profesor cu tine/ cu voi despre hărțuirea altor elevi?
  - *Nu, nimeni nu a vorbit cu mine despre acest lucru*
  - *Da, au vorbit cu mine despre asta o dată*
  - *Da, au vorbit cu mine despre asta de mai multe ori*
- În general, cât de mult a contribuit dirigintele la stoparea bullying-ului în ultimele două luni?

Puțin sau deloc
Destul de puțin
Destul de mult
Mult
- Din ceea ce ai observat la voi în școală, adulții (profesorii, psihologul, alți angajați) au făcut anumite activități, au luat ceva măsuri pentru a reduce bullying-ul/ violența?
  - *Dacă da, ce? Cum a mers?*
  - *Mai exact, ce a funcționat?*
  - *Ce nu a funcționat? De ce crezi că nu a funcționat?*
- Există lucruri pe care profesorii sau alți adulți le-au făcut și care au înrăutățit lucrurile? Poți da exemple? Nu trebuie să spui numele nimănui.
- Aveți vreun document, reguli sau instrucțiuni, afișate pe un panou sau explicate de profesori, diriginți, pe care să le cunoască elevii, cu privire la violență, bullying, cyber-bullying etc., ce să faceți în caz de așa situații sau care sunt consecințele, în caz că comiteți așa acțiuni?
- Există un adult în școală la care ai putea apela pentru ajutor cu o problemă de genul bullying-ului, dacă ți s-ar întâmpla ție sau prietenilor tăi?
- În ce locuri cel mai des apar situații de bullying? În care locuri de obicei nu se întâmplă? Ce face aceste locuri mai sigure? În ce măsură contează momentul zilei/ perioada din zi?
- Ce spații din școală sunt considerate nesigure, din punct de vedere al bullying-ului? Unde nu dorești să te afli, în școala ta?
- Există persoane în școala ta care sprijină copiii? Cum anume?
- Sunt elevi în școala ta care se simt rău din cauza lucrurilor pe care le spun sau le fac colegii lor?
- Unde merg sau ar putea merge acești elevi pentru a spune ce li s-a întâmplat, pentru a cere/ a primi ajutor?
- Cine sunt persoanele la care pot apela elevii dacă au fost supuși acțiunilor de bullying?
- Dacă ai putea decide, ce crezi că ar trebui să se întâmple pentru a ajuta elevul care a suferit de bullying să facă față situației? Dar pentru a-l proteja de situații de bullying în viitor?
- Ce crezi că ar trebui să se întâmple în cazul elevului care a inițiat un comportament de bullying? Dacă ai putea tu decide, ce ai face?
- Ce face școala/ comunitatea voastră pentru a face față situațiilor de genul acesta? (A se analiza care sunt activitățile culturale, valorile de susținere, lucrurile pe care părinții sau liderii comunității le spun copiilor despre violență/ bullying).
- Dacă ți s-a întâmplat ție sau dacă ți s-ar întâmpla vreodată, ce ai avea nevoie să facă adulții din preajma ta: cei de la școală, din familie și din comunitate? Dar colegii?
- Ce ar trebui să facă adulții (din școală, din familie, din comunitate, de la guvernare) pentru ca elevii să fie ajutați în așa situații?

V. Scala de evaluare a atitudinilor părinților cu privire la bullying⁴.

Încercuți numărul care corespunde răspunsului dvs. pentru fiecare afirmație.

Atitudinea față de comportamentul copilului supus acțiunilor de bullying

Nr.	Apreciați în ce măsură sunteți de acord cu afirmațiile de mai jos:	Deloc	Puțin	Moderat	Mare	Foarte mare
1.	Este amuzant să văd oameni care sunt tachinați de alții.	1	2	3	4	5
2.	Nu mă miră că ciudații sunt adesea victime.	1	2	3	4	5
3.	Când cineva este împins sau lovit, nu ar trebui să lovească înapoi.	1	2	3	4	5
4.	Îngrijorarea mea este ca copilului meu să nu i se întâmple ceva rău.	1	2	3	4	5
5.	Unii copii sunt tachinați pentru că singuri o caută.	1	2	3	4	5

Atitudinea față de comportamentul copiilor care manifestă bullying

Nr.	Apreciați în ce măsură sunteți de acord cu afirmațiile de mai jos:	Deloc	Puțin	Moderat	Mare	Foarte mare
1.	Pot înțelege de ce unor copii le face plăcere să-i chinuie pe alții.	1	2	3	4	5
2.	O persoană care îi chinuie pe alții este un laș.	1	2	3	4	5
3.	Cei mai mulți dintre copiii care îi chinuie pe alții au un motiv pentru care o fac.	1	2	3	4	5
4.	Admir oamenii care pot de obicei să-și urmeze calea.	1	2	3	4	5
5.	Bullying-ul va fi întotdeauna în școală, face parte din natura umană.	1	2	3	4	5

Atitudinea față de nevoia copiilor de intervenție din partea adulților

Nr.	Apreciați în ce măsură sunteți de acord cu afirmațiile de mai jos:	Deloc	Puțin	Moderat	Mare	Foarte mare
1.	Oricine ar trebui să fie capabil să se descurce singur.	1	2	3	4	5
2.	Câteva experiențe de bullying sunt bune pentru că ajută copiii să se maturizeze.	1	2	3	4	5
3.	Nu îmi place bullying-ul și nu e treaba mea să mă bag în asta.	1	2	3	4	5
4.	Este corect că copiii mai slabi ar trebui să primescă un ajutor mai mare în școală.	1	2	3	4	5
5.	Copiii nu ar trebui să se ducă de fiecare dată la cadrul didactic atunci când cineva îi tachinează.	1	2	3	4	5

⁴ The Parental Attitudes to Bullying (PAB) scale

Strategii de lucru în activitățile de prevenire a bullying-ului

Obiective	Direcții și strategii de acțiune	Activități recomandate
INTERVENȚIA PRIMARĂ		
Responsabili: personalul didactic, coordonatorul, diriginții, psihologul Perioadă: primele luni ale anului școlar		
Creșterea nivelului de siguranță fizică și emoțională în grupă/ clasă.	Structurarea unui context predictibil și sigur pentru toți copiii/ elevii prin stabilirea regulilor, consecințelor și recompenselor.	- Elaborarea politicii de protecție a copilului și familiarizarea comunității/ părinților cu documentul (sesiuni participative, materiale informative). Vârsta preșcolară și clasele primare - Afișarea, ilustrarea și discutarea regulilor privind modul de comportament al copilor/ elevilor din perspectiva bullying-ului. O regulă clară descrie comportamentul așteptat de la copil/ elev într-o situație de bullying. - <i>Este plăcut să te distrezi, dar distracția e adevărată atunci când toată lumea râde și se simte bine.</i> - <i>Îți ajutăm pe colegii care sunt hărțuiți cerând ajutorul unui adult.</i> - Consolidarea învățării/ respectării regulilor prin folosirea recompenselor sociale (laudă, mesaje de recunoaștere socială). - „Chubul celor grijulii”, în care copiii/ elevii au posibilitatea să între pe baza comportamentelor de grijă manifestate față de colegi. - <i>Certificate semnate împreună cu directorul prin care se aduc la cunoștința familiei comportamentele de grijă manifestate de copil/ elev: „Astăzi, (numele copilului) a avut mai multe comportamente de grijă față de colegi: a inclus în joc un coleg care stătea deoparte, a vorbit cu un coleg luat în râs de alt coleg, a obținut ajutorul unui adult pentru un coleg care era agresat pe ternul de joacă”.</i> - Evidențierea rolului fiecăruia în prevenirea bullying-ului.
Reducerea numărului de cazuri noi de bullying.	Recompensarea comportamentelor dezirabile.	
Prevenirea manifestării comportamentelor de bullying.	Evitarea sancțiunilor și folosirea consecințelor logice. Oferirea unui model personal de interacțiune care promovează înțelegerea, acceptarea și aprecierea diferențelor individuale.	

Obiective	Direcții și strategii de acțiune	Activități recomandate
<p>Creșterea nivelului de conștientizare a fenomenului bullying și mecanismelor care îl influențează.</p> <p>Creșterea nivelului de siguranță fizică</p>	<p>Implementarea programelor care vizează întreaga comunitate și se adresează tuturor copiilor/ elevilor, cadrelor didactice, părinților și altor membri ai comunității.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Stabilirea de consecințe logice clare pentru încălcarea regulilor. Pentru bullying, consecința logică este repararea suferinței produse prin aplicarea regulii 1:3 – un comportament de bullying sau de susținere a bullying-ului se compensează prin trei acțiuni de îndreptare a situației. <ul style="list-style-type: none"> - <i>Să ajute la un proiect, să aibă grijă de persoana jignită pe parcursul unei zile, să facă anumite sarcini în locul persoanei respective.</i> <p>Vârsta adolescenței</p> <ul style="list-style-type: none"> - Stabilirea regulilor și consecințelor împreună cu elevii. - Utilizarea strategiilor de reparare a situației doar în cazurile în care inițiatorul are remușcări și este pregătit să acționeze în sensul îndreptării situației. - Folosirea strategiilor care utilizează forța grupului de semenii pentru descurajarea comportamentului de bullying. - Monitorizarea constantă și recompensarea eforturilor elevilor de descurajare a comportamentelor de bullying (confruntarea inițiatorului („Încetează!”, „Nu e ok ceea ce faci!”), solicitarea ajutorului unui adult, scoaterea elevului țintă din situație și integrarea lui în grupul personal). - Sancționarea directă a comportamentului de bullying (excluderea din școală pentru câteva zile) se aplică în mod excepțional în caz de pericol pentru siguranța fizică sau de ineficiență a altor metode aplicate (se administrează la decizia directorului sau Consiliului profesoral).
		<ul style="list-style-type: none"> - Desfășurarea campaniilor de informare privind fenomenul bullying. - Organizarea activităților artistice: elaborarea posterelor, colajelor, vizionarea filmelor, punerea în scenă a pieselor de teatru, teatru-forum, organizarea expozițiilor de pictură, desen, sculptură etc. care evidențiază toleranța față de diversitatea manifestărilor umane și impactul distructiv al bullying-ului. - Utilizarea simbolurilor pentru a întări mesajul că prevenirea bullyingului este o prioritate pentru toată comunitatea școlară (ex. purtarea unor veste/ accesorii luminoase de către cei care asigură supravegherea în pauze). - Elaborarea de ghiduri, broșuri și alte materiale pentru părinți.

Obiective	Direcții și strategii de acțiune	Activități recomandate
și emoțională în școală, în familie și în alte contexte sociale și comunitare.	Implementarea programelor care dezvoltă toleranța la diversitate, respectul reciproc între oameni, empatia și atenția la nevoile celorlalți, abilitatea de a acorda ajutor.	<ul style="list-style-type: none"> - Desfășurarea seminarelor, atelierelor de creștere a abilităților parentale de gestionare eficientă a comportamentelor problematice în funcție de vârstă (preșcolari, elevi mici, adolescenți). - Implicarea copiilor/ elevilor în programe de formare care vizează dezvoltarea abilităților sociale și emoționale, respectul față de divestitatea manifestărilor umane, dezvoltarea empatiei și toleranței față de diferențele dintre oameni.
Dezvoltarea abilității de a reflecta asupra propriului comportament.	<p>Implementarea unui program de intervenție pe grupă/ clasă în baza unei curricule pentru a discuta despre bullying (lecții zilnice sau săptămânale).</p> <p>Organizarea activităților de promovare a empatiei față de copiii/ elevii supuși acțiunilor de bullying.</p> <p>Oferirea unui model personal pozitiv în ceea ce privește respectarea diferențelor individuale.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Folosirea lecturii, filmelor, desenelor animate, studiilor de caz, poveștilor (în cazul preșcolarilor și elevilor claselor primare) pentru a iniția discuții în care copiii/ elevii sunt încurajați să reflecteze asupra propriului lor comportament în situații de hărțuire. De exemplu, 10 minute la finalul fiecărei zile de școală. - Utilizarea metodei „Fir de nisip”, jocului de rol pentru: <ul style="list-style-type: none"> o a explora sentimentele asociate diferitelor roluri pe care le pot avea cei implicați într-o situație de bullying; o a oferi informații cu privire la rolul martorilor și la mecanismele de grup implicate în bullying; o a examina experiențele personale de bullying (motivația de a iniția comportamente de bullying, consecințele hărțuirii etc.); o a exersa modalități adecvate de reacție în situația de bullying. - Antrenarea copiilor/ elevilor pentru a face diferența dintre „a cere ajutor” și „a pârî”. - Organizarea discuțiilor despre putere și despre modul în care aceasta poate fi folosită în mod pozitiv.
Dezvoltarea abilităților de a interveni în vederea descurajării	Identificarea nevoilor de formare ale personalului instituției, copiilor/ elevilor, părinților, membrilor comunității.	<ul style="list-style-type: none"> - Sondarea opiniei publice prin aplicarea instrumentelor de evaluare a cunoștințelor, atitudinilor și nivelului de dezvoltare a abilităților de intervenție în bullying (chestionare, focus grupuri, studii de caz, interviuri). - Dezvoltarea abilităților de identificare (screening) a comportamentelor de bullying și diferențierea lor de alte comportamente agresive.

Obiective	Direcții și strategii de acțiune	Activități recomandate
comportamentului de bullying.	Implicarea personalului instituției și a copiilor/ elevilor în programe de formare în bază de curricula specifică.	<ul style="list-style-type: none"> - Dezvoltarea abilității de a interveni adecvat pentru a stopa comportamentul de bullying.
INTERVENȚIA SECUNDARĂ Responsabili: grupul de lucru intrașcolar, coordonatorul, diriginții, psihologul, personalul didactic Perioadă: toată durata anului școlar		
Identificarea copiilor/ elevilor care prezintă factori de risc.	Securizarea copiilor/ elevilor care prezintă riscul de a fi supuși bullying-ului.	<ul style="list-style-type: none"> - Gestionarea fiecărui caz de bullying identificat folosind tehnici și metode adaptate nivelului de gravitate pe care îl implică comportamentul de bullying: <ul style="list-style-type: none"> o stabilirea discuțiilor în privat cu fiecare parte implicată; o intervenția specifică la nivel individual și de grup în vederea creșterii nivelului de empatie și conștientizare a modului în care propriul comportament îi rănește pe ceilalți (în cazul copiilor/ elevilor care inițiază acțiuni de bullying); oferirii sprijinului necesar pentru a procesa în mod sănătos experiența și a-l proteja de alte expuneri la bullying (în cazul copilului/ elevului ținută); creșterii nivelului de empatie și de conștientizare a rolului pe care îl au martorii în dinamica situației de bullying; o monitorizarea evoluției situației pe termen lung (cel puțin o lună) pentru recunoașterea îmbunătățirii înregistrate: discuții private cu toți cei implicați privind respectarea acordurilor încheiate, reducerea incidentelor de intimidare, ameliorarea comportamentului copilului/ elevului inițiator și a situației copilului/ elevului ținută, implicarea într-o mai mare măsură a copiilor/ elevilor martori în vederea stopării bullyingului. - Implicarea copiilor/ elevilor într-un program de intervenție de grup cu scopul de a utiliza forța grupului de colegi pentru reechilibrarea raportului de putere dintre inițiator și ținută.
Identificarea copiilor/ elevilor implicați în situații de bullying.	Scăderea frecvenței comportamentelor de inițiere și/ sau de susținere a bullying-ului.	
Identificarea funcției comportamentelor de bullying.	Comunicarea cu părinții păților implicate în situații grave sau când strategiile folosite de școală nu conduc la stoparea bullyingului.	
Intervenția promptă în oprirea și gestionarea situațiilor de bullying.		

Obiective	Direcții și strategii de acțiune	Activități recomandate
		<ul style="list-style-type: none"> - Folosirea regulilor/ consecințelor/ recompenselor pentru stângerea comportamentelor de bullying și încurajarea comportamentelor de grijă față de ceilalți, solicitarea ajutorului (în special în cazul preșcolarilor și elevilor claselor primare). - Identificarea zonelor „fiebini” din instituție și creșterea superavegherii în acele zone. - Implicarea personalului didactic, altor profesioniști din instituție și din domeniul sănătății mintale și a părinților în programe de dezvoltare a abilităților de: <ul style="list-style-type: none"> o identificarea timpurie a copiilor/ elevilor care prezintă risc de a fi implicați în bullying (în rol de inițiator și persoană țintă): indicatori comportamentali care semnalează posibilitatea expunerii copiilor/ elevilor la situații de bullying, caracteristicile mediului familial care împreună cu aspectele temperamentale conduc la apariția predispoziției de implicare în comportamente de bullying; o comunicare cu copiii/ elevii implicați în bullying ca parte a procesului de gestionare eficientă a unei situații de bullying; o intervenție eficientă în funcție de gravitatea comportamentului și vârsta copiilor/ elevilor implicați. - Implementarea unui sistem de mentorat cu pregătirea minuțioasă a elevilor mai mari sau cu mai multe resurse, pentru a facilita adaptarea/ a crește nivelul de siguranță al copiilor/ elevilor care prezintă riscul de a fi supuși bullying-ului.
INTERVENȚIA TERȚIARĂ Responsabili: grupul de lucru întrașcolar, echipa multidisciplinară din comunitate, dirigenții, psihologul, personalul didactic, părinții Perioadă: în fiecare caz de bullying sesizat/ identificat		
Diminuarea simptomelor cognitive,	Referirea către autoritățile care oferă servicii	- Convocarea echipei multidisciplinare la nivel de comunitate pentru:

Obiective	Direcții și strategii de acțiune	Activități recomandate
<p>emoționale și comportamentale apărute ca urmare a expunerii la bullying⁵.</p> <p>Reducerea impactului expunerii la bullying asupra modului de îndeplinire de către copil/ elev a sarcinilor zilnice.</p>	<p>specializate de intervenție psihologică și psihoterapeutică a copiilor/ elevilor care prezintă probleme de sănătate mintală de nivel clinic ca urmare a expunerii la situația de bullying (întrunesc criteriile de diagnostic pentru diferite tipuri de tulburări emoționale și comportamentale).</p> <p>Referirea cazurilor în care copilul/ elevul continuă să manifeste comportamente de bullying în ciuda eforturilor instituției de a le stopa, către autoritățile comunitare specializate.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ○ Evaluarea nivelului de gestionare de către copil/ elev a situațiilor de viață de zi cu zi la nivel cognitiv, emoțional și comportamental. ○ Evaluarea contextului de creștere și dezvoltare din familie, a factorilor de protecție și de risc existenți la nivelul familiei. ○ Evaluarea resurselor existente la nivelul comunității care pot fi folosite în intervenție. ○ Elaborarea planului de intervenție specializată. ○ Implementarea activităților de intervenție specializată la mai multe niveluri (individual – cu fiecare copil/ elev în parte, la nivelul familiilor lor, la nivelul contextului școlar, la nivelul grupului de prieteni). ○ Monitorizarea intervenției și reajustarea strategiilor de intervenție pe parcurs. ○ Evaluarea intervenției (follow-up) peste 6 luni de la finalizarea intervenției. <p>- Implicarea copiilor/ elevilor și familiilor acestora (după caz) în programe de intervenție specifice oferite în cadrul școlii sau altor instituții din comunitate care oferă servicii de psihoterapie potrivite pentru abordarea tulburărilor de sănătate mintală de nivel clinic (tulburări de anxietate, depresie, tulburări de comportament alimentar, tulburări de conduită, tulburare de stres posttraumatic etc.).</p>

⁵ De exemplu, la nivel cognitiv se reduc îngrijorările, gândurile de autoînvinovățire; la nivel emoțional scade intensitatea fricii, furiei, rușinii; la nivel comportamental crește implicarea în contexte sociale, scad comportamentele de evitare a interacțiunilor sociale etc.

Factori de risc care au legătură cu mediul familial

Tratamentul abuziv din partea persoanelor care îngrijesc copilul în anii timpurii crește șansa unui copil de a fi expus ulterior la bullying. Ca rezultat al aflării într-un mediu abuziv de creștere și îngrijire, copilul dezvoltă *dificultăți de gestionare a emoțiilor de disconfort*, iar aceasta îl supune riscului de a fi țintă a bullyingului. Experiențele de îngrijire timpurii în care au existat diverse forme de abuz, neglijare, violență creează premisele unor interacțiuni negative cu semenii.

Prezența în viața copiilor/ adolescenților a cel puțin trei dintre experiențele cotate ca având potențial traumatic⁶ crește exponențial riscul de implicare în comportamente de bullying (atât în rolul de țintă, cât și de inițiator). Acest fapt implică o atenție deosebită și o referire timpurie către programe de intervenție specializată oferite de echipe multidisciplinare, din care fac parte specialiști din diferite domenii.

Violența domestică, niveluri ridicate de conflict între părinți	
Educația bazată pe frică și dominare (disciplinarea bazată pe folosirea forței și pedepsei fizice, stil parental autoritar, punitiv și lipsit de susținere)	
Neglijarea fizică, monitorizarea slabă a activităților copilului/ adolescentului sau lipsa ei	
Prezența unui părinte care are o problemă de sănătate mintală	
Abuzul sexual	
Pierderea unui părinte ca urmare a decesului, divorțului sau abandonului	
Abuzul emoțional – tehnici de disciplinare care se bazează pe umilirea copilului	
Neglijarea emoțională	
Prezența unui părinte cu o formă de adicție (alcool, droguri, jocuri de noroc)	
Prezența situațiilor de criză și a relațiilor disfuncționale între părinți (divorț, conflicte, violență domestică etc.)	

⁶ Experiențe cu potențial traumatic – engl. *ACE-adverse childhood experience*

Model de intervenție în situațiile de bullying

Etapa	Acțiuni specifice	Responsabil	Metode
1. Identificarea cazurilor de bullying	1.1. Informarea în privința modalităților de raportare.	Administrația instituției Cadrele didactice	<ul style="list-style-type: none"> - Observarea continuă a comportamentului copiilor/ elevilor la activități/ ore, în pauze, pe terenul de joacă/ în curtea școlii, în cămin și la stagile de practică. - Sondarea opiniei copiilor/ elevilor prin utilizarea instrumentelor de identificare (screening).
2. Investigarea cazurilor de bullying	2.1. Analiza cazului suspect. 2.2. Înregistrarea cazului de bullying. 2.3. Sesizarea serviciilor specializate și/ sau autorități. 2.4. Evaluarea la nivelul grupului de lucru intrașcolar și echipei multidisciplinare de specialiști.	Comisia/ grupul de lucru intrașcolar	<ul style="list-style-type: none"> - Discuții individuale cu părțile implicate. - Utilizarea instrumentelor de identificare (screening) pentru evaluarea nivelului de perturbare a stării emoționale, cognitive, comportamentale a copiilor/ elevilor. - Interviu cu părinții în cazurile severe de bullying. - Analiza funcțională a comportamentului pentru a identifica funcția comportamentului și a determina dacă comportamentul respectiv reprezintă bullying sau alt tip de comportament violent. - Întocmirea raportului de evaluare inițială.
3. Asistența copiilor/ elevilor implicați în situația de bullying	3.1. Elaborarea planului de intervenție. 3.2. Asistența copilului/ elevului supus acțiunilor de bullying.	Comisia/ grupul de lucru intrașcolar	<ul style="list-style-type: none"> - Pe baza raportului de evaluare inițială se stabilesc obiectivele intervenției, planului de acțiune și cine este responsabil pentru fiecare secvență de acțiune. - Înainte de orice intervenție se stabilesc măsurile de securizare a

	<p>3.3. Asistența copilului/ elevului care realizează acțiuni de bullying.</p> <p>3.4. Asistența copiilor/ elevilor martori la acțiunile de bullying.</p> <p>3.5. Direcții de lucru cu părinții.</p>		<p>copilului/ elevului supus acțiunilor de bullying: supravegherea mai bună a locurilor fiebinți din școală, scut de protecție prin intermediul colegilor.</p>
4. Monitorizarea situației	<p>4.1. Observarea comportamentului copiilor/ elevilor.</p> <p>4.2. Discuții individuale cu părțile implicate.</p>	<p>Comisia/ grupul de lucru intrașcolar</p> <p>Dirigintele/ personalul didactic</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Întâlniri săptămânale de evaluare (follow-up) timp de cel puțin o lună atât cu copilul/ elevul inițiator, cât și cu cel supus acțiunilor de bullying pentru a monitoriza ameliorarea situației. - Se recomandă prelungirea monitorizării timp de 6 luni. - Schimbarea strategiilor de abordare a situației dacă după două săptămâni de intervenție nu se produce nicio schimbare (ex. implicarea părinților, referirea cazului către echipele multidisciplinare pentru intervenție de specialitate în afara instituției etc.)
5. Închiderea cazului	<p>5.1. Completarea Registrului de evidență a cazurilor suspecte de abuz, neglijare, exploatare, trafic al copilului.</p>	<p>Comisia/ grupul de lucru intrașcolar</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Cazul se închide după o sesiune de evaluare (follow up) în care se constată că progresele se mențin, organizată peste 6 luni de la finalizarea intervenției cu părțile implicate. - Întocmirea procesului verbal al ședinței comisiei intrașcolare.

Comportamente manifestate de copiii/ elevii implicați în bullying

I. Comportamente manifestate de copiii/ elevii supuși bullying-ului

Lista prezentată nu este exhaustivă, la fel cum multe semne descrise nu sunt specifice doar bullying-ului.

Vârsta preșcolară și ciclul primar

- Absenteism pe motive medicale.
- Dispariția interesului pentru activități care înainte îi făceau plăcere.
- Refuzul de a merge la grădiniță/ școală.
- Diminuarea interesului față de activitățile de învățare .
- Scăderea performanțelor. Gândurile copilului care trăiește în frică sunt îndreptate spre evitarea pericolului. Astfel, nu mai este capabil să acorde atenție activităților la grădiniță/ în clasă sau temelor pentru acasă.
- Dificultăți de concentrare a atenției: pare distrat, cu mintea în altă parte, visează cu ochii deschiși.
- Schimbarea traseului spre școală. Merge pe ocolite sau pe drumul mai lung spre școală sau casă.
- Retragere/ izolare din familie, activități extrașcolare, petrece mai tot timpul în camera sa, cu ușa încuiată sau într-un spațiu izolat de restul familiei. Copilul dorește să scape de durerea provocată de rușinea și umilința constantă la care este supus. Singura modalitate accesibilă pentru el este de a se ascunde într-un loc sigur.
- Refuzul de a vorbi despre ziua petrecută la grădiniță/ școală.
- Manifestarea bruscă a dorinței de a schimba grădinița/ școală.
- Pierderea, dispariția sau deteriorarea obiectelor personale. Își pierde obiectele sau semnalează deteriorarea lor imediat după procurare, „pierde ” banii, hainele, vine cu ele rupte, murdare.
- Prezintă vânătăi pe corp, iar explicațiile nu sunt în concordanță cu leziunile.
- Dificultăți de adormire și/ sau de menținere a somnului.
- Are coșmaruri.
- Somatizări (dureri de cap, stări de greață, vomă, amețeli, dureri de burtă etc.) care apar atunci când trebuie să meargă la grădiniță/ școală sau să se expună la contextul în care are loc bullying-ul.
- Preferința de a sta singur în bancă și în pauze și de a practica activități care îi distrag atenția de la realitate (citește, desenează, stă în telefon).
- Evitarea terenului de joacă/ curții școlii în pauze. Preferă să stea în grupă/ clasă în loc să iasă la plimbare/ în curtea școlii.
- Verbalizează îngrijorări frecvente legat de ceva ce ar putea să se întâmple rău la grădiniță/ școală.
- Schimbări bruște de dispoziție.

Ciclurile gimnazial și liceal (12-18 ani)

- Abandon școlar, refuzul de a participa la anumite lecții/ activități, întârzieri frecvente;
- Tentative de suicid;
- Retragere, izolare socială.
- Scăderea rezultatelor/ performanțelor de învățare.
- Agresivitate verbală sau fizică în raport cu unii colegi sau profesori.
- Este deseori singur și exclus din activitățile de grup în timpul pauzelor.
- Devine retras, pare supărat, nefericit, încordat, înlăcrimat, abătut sau neajutorat.
- Manifestă schimbări neașteptate de dispoziție.
- Devine deosebit de emoționat când urmează să vorbească în fața întregii clase.
- Apare cu tăieturi, contuzii sau alte leziuni inexplicabile, haine sau obiecte personale rupte sau deteriorate.
- Refuză să spună ce îl neliniștește.
- Tulburări de comportament alimentar – se înfometează sau mănâncă excesiv pentru a se liniști emoțional.
- Comportamente de autoagresare (se taie, se arde cu țigara, își ciupește pielea etc.).
- Consum de substanțe (fumează, consumă alcool, droguri etc.)
- Prezintă stări de neliniște, atacuri de panică, tulburări de anxietate.
- Manifestă depresie.

Instrument pentru evaluarea comportamentelor manifestate de elevii supuși acțiunilor de bullying⁷

Te rugăm să spui cât de des unul sau mai mulți elevi din școala ta ți-au făcut următoarele lucruri pe parcursul anului școlar. Încercuiește numărul care se potrivește răspunsului tău.

Anul trecut la școală....	Nicio dată	1-2 ori pe lună	1 dată pe săptămână	De foarte multe ori pe săptămână	În fiecare zi
Am fost tachinat de colegi spunând lucruri despre mine.	1	2	3	4	5
Am fost împins sau îmbrâncit fără motiv.	1	2	3	4	5
Cineva nu a vrut să fie prieten cu mine pentru că ceilalți colegi nu mă plăceau.	1	2	3	4	5
Un coleg a făcut remarci răutăcioase la adresa mea.	1	2	3	4	5
Am fost lovit fără să fi făcut ceva persoanei respective.	1	2	3	4	5
Un coleg mă ignora când era cu prietenii lui.	1	2	3	4	5
Colegii făceau glume pe seama mea.	1	2	3	4	5
Unii copii intrau intenționat în mine atunci când treceam pe lângă ei.	1	2	3	4	5
Un coleg i-a făcut pe prietenii lui se se întoarce împotriva mea.	1	2	3	4	5
Cineva mi-a distrus intenționat obiectele personale.	1	2	3	4	5

⁷ Adolescent Peer Relations Instrument: Target (APRI-BT)

Colegii spuneau lucruri care nu îmi plăceau despre cum arăt.	1	2	3	4	5
Eu nu am fost invitat la zilele de naștere ale colegilor mei pentru că nu mă plac.	1	2	3	4	5
Am fost ridiculizat de colegi sunând lucruri urâte despre mine.	1	2	3	4	5
Un coleg i-a determinat pe alți colegi să răspândească zvonuri despre mine.	1	2	3	4	5
Un elev a aruncat cu ceva în mine, să mă rănească.	1	2	3	4	5
Am fost amenințat cu răfuială fizică sau am fost rănit fizic de un alt coleg.	1	2	3	4	5
Am fost lăsat deoparte la jocurile sociale sau în activitățile din clasă.	1	2	3	4	5

Calcularea scorului

Itemii vizează comportamente de bullying social, verbal, fizic. Scorarea se obține prin adunarea simplă a punctajului oferit pentru fiecare răspuns.

18 puncte înseamnă că elevul nu a avut nicio experiență de a fi supus acțiunilor de bullying.

Pragul care vorbește despre faptul că un **copil este supus bullying-ului** este selectarea cel puțin a unui comportament menționat în lista de mai sus cu o frecvență:

- de 2-3 ori pe lună, timp de mai multe luni (**cazuri ușoare de bullying**);
- de cel puțin o dată pe săptămână, timp de mai multe luni (**situație severă de bullying**).

Instrument pentru evaluarea modului în care elevul își percepe colegii

Bifează spațiul care se potrivește cel mai bine cu opinia ta.

Colegii mei...	Deloc adevărat	Adevărat	Foarte adevărat
Nu ar trebui să am prea multă încredere în colegii mei			
Colegilor mei nu prea le pasă de mine			
Se gândesc doar la propriile interese			
Trădează încrederea cuiva ori de câte ori au ocazia			
Vor să-mi facă rău			
Gândesc lucruri rele despre mine			
Sunt dușmănoși/ neprietenoși			
Se poate conta cu adevărat pe ei			
Le pasă cu adevărat de ceea ce mi se întâmplă			
Sunt alături de mine ori de câte ori am nevoie de ajutor			
Pot să mă încredințez în ei			
Sunt sinceri cu mine			

II. Comportamente manifestate de copiii/ elevii care inițiază acțiuni de bullying

Copiii/ elevii care inițiază acțiuni de bullying își îndreaptă acțiunile asupra unei persoane pe care o percep mai slabă, care este mai mică, nu se poate apăra, este singură și nu are o rețea socială din diverse motive: știu că nu pot fi opriți, pentru a-și exercita puterea în relație cu altă persoană, pentru a arăta „cine este șeful”, pentru a obține atenția celor din jur, pentru a-și forma și menține o imagine de persoană „dură” în grup, pentru a fi popular printre semenii.

Lista prezentată nu este exhaustivă, la fel cum multe semne nu sunt specifice doar bullying-ului.

Comportamente de bullying manifestate de copii și adolescenți

- Folosește agresivitatea pentru a obține ceea ce vrea, fără ca altă persoană să-l fi provocat.
- Rănește fizic prin palmuire, împingere, lovire etc.
- Amenință cu răfuială fizică sau cu distrugerea lucrurilor.
- Distruge obiectele personale, ia banii și alte bunuri prin înfricoșare sau forțare.
- Ascunde sau fură lucrurile altei persoane.
- Umilește sau pune pe cineva într-o lumină stânjenitoare în mod deliberat.
- Înjosește, pune porecle, insultă, batjocorește sau face „glume” pe seama cuiva sau a familiei persoanei respective, a culturii și religiei sale.
- Imită anumite aspecte particulare ale unei persoane (ticuri motorii, ticuri verbale, un anumit fel de a merge, de a se uita etc.).
- Atinge o persoană în locuri nepotrivite (ex. zonele intime).
- Transmite mesaje sau face comentarii/ avansuri cu conotație sexuală, propuneri indecente.
- Răspândește zvonuri despre o altă persoană.
- Excludă o altă persoană din grup sau nu o primește în joc.
- Adresează remarci rasiste, homofobe, cu tentă sexuală la adresa colegilor care sunt diferiți.
- Nu atinge lucrurile personale ale unui coleg pentru „a nu se molipsi” sau „îmbolnăvi”.
- Scrie mesaje care rănesc (uneori anonim).
- Emite mesaje repetate supărătoare, amenințătoare, insultătoare, obscene.
- Publică online videoclipuri sau poze personale fără acordul persoanei în cauză etc.
- Postează filmări, imagini, mesaje denigratoare pe rețelele de socializare, adesea de pe profiluri false.
- Postează comentarii negative și răutăcioase la pozele, postările sau statusurile altei persoane pe rețelele de socializare sau în chat-uri.
- Distribuie pe rețele de socializare imagini sau informații compromițătoare despre cineva.
- Divulgă informații cu caracter personal sau secrete despre o persoană.
- Răspândește informații despre situația familială dificilă a unui coleg.

Instrument pentru evaluarea comportamentelor de inițiator⁸

⁸ Adolescent Peer Relations Instrument: Bully/Target (APRI-BT) © 2010 Roberto H Parada, Herbert W Marsh & Rhonda Craven. Parada, R. (2000). *Adolescent Peer Relations Instrument: A theoretical and empirical basis for the*

Pe parcursul anului trecut, de câte ori ai făcut următoarele lucruri unui alt elev din școală?
Încercuiește numărul care se potrivește răspunsului tău.

Anul trecut la școală eu am....	Nicio dată	1-2 ori pe lună	1 dată pe săptămână	De foarte multe ori pe săptămână	În fiecare zi
Necăjit un coleg spunând lucruri care îl deranjau	1	2	3	4	5
Împins un coleg fără să-mi fi făcut nimic	1	2	3	4	5
Spus lucruri urâte despre un coleg (cum arată, cum vorbește, cum merge etc.)	1	2	3	4	5
Făcut ca prietenii lui să nu mai vorbească cu el	1	2	3	4	5
Făcut glume pe seama cuiva astfel încât ceilalți din clasă să râdă	1	2	3	4	5
Bătut un coleg pentru că nu îmi plăcea de el	1	2	3	4	5
Spus lucruri despre cum arată un alt coleg pentru că nu îmi plăcea	1	2	3	4	5
Spus lucruri colegilor mei despre un alt coleg astfel încât să îi creez acestuia probleme	1	2	3	4	5
Râs de cum arată un alt coleg și acest lucru nu a fost pe placul lui	1	2	3	4	5
Făcut pe alți colegi să vorbească urât despre un alt coleg de clasă	1	2	3	4	5
Lovit fără niciun motiv un coleg de clasă	1	2	3	4	5
Făcut pe colegii mei să nu stea în preajma unui alt coleg sau să nu îl accepte în grupul nostru	1	2	3	4	5
Râs de un coleg punându-i porecle	1	2	3	4	5
Aruncat cu obiecte într-un coleg pentru a-l răni	1	2	3	4	5
Cu intenție, am lăsat pe dinafară un coleg într-un joc sau într-o activitate	1	2	3	4	5
Intrat intenționat într-un alt elev atunci când el trecea pe lângă mine	1	2	3	4	5
Ținut un coleg la distanță uitându-mă urât la el	1	2	3	4	5
Amenințat un coleg cu rănirea fizică sau l-am rănit fără ca el să-mi fi făcut ceva	1	2	3	4	5

Calcularea scorului

Itemii vizează comportamente de bullying social, verbal, fizic. Scorarea se obține prin adunarea simplă a punctajului oferit pentru fiecare răspuns.

18 puncte înseamnă că elevul nu a manifestat **niciodată** un comportament de bullying în relație cu colegii lui.

measurement of participant roles in bullying and victimisation of adolescence: An interim test manual and a research monograph: A test manual. Publication Unit, Self-concept Enhancement and Learning Facilitation (SELF) Research Centre, University of Western Sydney.

Pragul care arată că **un copil este în rolul de inițiator** este selectarea cel puțin a unui comportament menționat în lista de mai sus cu o frecvență:

- de 2-3 ori pe lună, timp de mai multe luni (**cazuri ușoare de bullying**);
- de cel puțin o dată pe săptămână, timp de mai multe luni (**situație severă de bullying**).

Algoritmul de identificare/ screening a comportamentului de bullying

COMPORTAMENTE AGRESIVE MANIFESTATE DIRECT SAU INDIRECT	
Ce face un copil/ elev/ grup de elevi față de un alt copil/ elev/ grup de elevi?	
<i>De exemplu: face glume pe seama lui, îl exclud din grup, împrăștiie zvonuri, lovește, îi ia obiectele personale etc.</i>	
Există intenția de a face rău sau de a răni?	
Da → Agresivitate instrumentală <ul style="list-style-type: none"> - Au un scop precis. - Nu sunt provocate sau influențate de ceva din realitate. - Se manifestă doar în raport cu anumite persoane. 	Nu → Agresivitate reactivă <ul style="list-style-type: none"> - Apar ca reacție la o situație de provocare prealabilă (ca reacție la furie, dezamăgire etc.).
Folosirea comportamentelor agresive oferă inițiatorului un beneficiu?	
Da → Beneficiile sunt sociale: statut, imagine, puterea de a influența lucrurile, popularitate, reputație de „dur” în grupul de semeni.	Nu
Se repetă de mai multe ori în timp?	
Da → <ul style="list-style-type: none"> - De cel puțin 2-3 ori pe lună, timp de mai multe luni – cazuri ușoare. - De cel puțin 1 dată pe săptămână timp de mai multe luni – cazuri severe. 	Nu → <ul style="list-style-type: none"> - Se manifestă accidental, nu au caracter repetitiv.
Se manifestă în anumite circumstanțe?	
Da → Față de anumite persoane care: <ul style="list-style-type: none"> ○ nu se pot apăra; ○ sunt percepute ca fiind mai slabe sau care au un dezavantaj de putere (sunt noi în școală, mai slabe din punct de vedere fizic/ emoțional, sunt izolate, aparțin unei culturi minoritare etc.). 	Nu → <ul style="list-style-type: none"> - Se manifestă ca reacție la emoțiile de disconfort. - Se manifestă în situații în care există o poziție de egalitate între cel ce inițiază și cel ce este ținta.
↓	↓
Comportamente de bullying	Alte comportamente agresive

Repere pentru discuțiile cu copiii/ elevii implicați în situația de bullying

1. Repere pentru discuția cu copilul/ elevul suspus acțiunilor de bullying

Discuția are loc în privat.

Repere de ghidare a discuției	Exemple
Apreciați decizia copilului/ elevului de a vorbi despre ce i se întâmplă.	- Cel mai important lucru pe care îl puteai face în raport cu ceea ce s-a întâmplat, deja l-ai făcut: faptul că ai spus ce se întâmplă (în grupă/ clasă, în școală). Îți suntem recunoscători pentru curajul tău. Astfel, ajuți alți copii/ elevi, dar și pe noi, adulții, să creăm un mediu mai sigur pentru copiii/ elevii din grădinița/ școala noastră.
Despovărați copilul/ elevul de sentimentul de vină.	- Știi că, atunci când cineva se comportă neadecvat cu altcineva, nu este vina persoanei care a fost ținta comportamentului nepotrivit. Sunt anumite circumstanțe, care nu țin de tine sau de anumite comportamente ale tale, ale familiei tale sau ale prietenilor tăi.
Validați emoțiile pe care le simte copilul/ elevul.	- Atunci când ni se întâmplă situații neplăcute, de obicei, avem un val de emoții diferite: unele intense, altele mai greu de perceput și de identificat. Fiecare dintre aceste emoții și trăiri au dreptul la viață. Este chiar foarte bine că le ai, pentru că astfel, vei putea elibera ceea ce e posibil să te apese în urma incidentului care s-a întâmplat. - Este inacceptabil să fie folosite cuvinte jignitoare (fotografii umilitoare, distrugerea obiectelor personale, lovirea etc.) în adresa cuiva, în nicio circumstanță acest lucru nu poate fi tolerat. Îmi pare foarte rău pentru ceea ce s-a întâmplat. Eu și colegii mei vom face tot ce ne stă în puteri pentru a rezolva situația creată și a-i ajuta pe cei implicați să o depășească.
Transmiteți mesajul că bullyingul nu este permis în instituție.	- În școala noastră bullying-ul nu este tolerat și nimeni nu merită să treacă prin asemenea situații, dar aici ești în siguranță și putem vorbi despre asta, dacă dorești. Dacă este mai confortabil pentru tine să nu vorbim despre ce s-a întâmplat, este ok. Poate vei dori să scrii ceva despre asta, în jurnalul tău, sau pur și simplu să notezi ce simți, este ok și asta.
Asigurați confidențialitatea. Doar în cazuri de excepție (când există pericole	- Este important să știi că ești în siguranță acum și voi face tot posibilul ca nimeni să nu afle ce discutăm noi, dacă tu îți dorești acest lucru. Totuși, sunt situații excepție, în care sunt obligat/-ă să anunț părinții sau specialiștii (administrația instituției, poliția, lucrător

reale pentru viața și securitatea copilului/ elevului) implicați alți specialiști.	<i>medical etc.) pentru a te proteja și a-ți acorda ajutorul necesar. Dacă urmează să fie implicate și alte persoane, ele vor acționa exclusiv în interesul tău și nu vom realiza nicio acțiune fără să te informăm și să avem acordul tău.</i>
Implicați copilul/ elevul ținută în rezolvarea problemei.	- <i>Ce pot face pentru tine ca să te simți în siguranță? Ce soluții avem la îndemână?</i>
Puneți întrebări de clarificare a situației.	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Au fost mai multe discuții despre incidentul acesta, dar eu aș vrea să știu opinia ta. Mă poți ajuta să înțeleg ce s-a întâmplat?</i> - <i>Cine a fost/ este implicat/ă?</i> - <i>S-a întâmplat mai mult decât o singură dată?</i> - <i>Situația s-a agravat între timp? A devenit mai rău pentru tine? Sau pentru altcineva? Mai este și altcineva în situație similară?</i> - <i>Se întâmplă și pe net? Cum anume, ai putea să-mi povestești?</i> - <i>Îmi poți spune mai multe despre cum te simți/ te-ai simțit?</i> - <i>Există anumite spații la grădiniță/ școală unde nu te simți în siguranță?</i> - <i>Cum ți-ai dori ca această situație să fi fost diferită? (pentru tine, pentru alți copii/ elevi implicați).</i> - <i>Ai încercat deja ceva pentru a opri derularea acestei situații?</i> - <i>Ce se poate schimba pentru a ajuta la oprirea comportamentului?</i> - <i>Crezi că cineva din adulții pe care îi cunoști ar fi de ajutor în această situație? (pentru tine, pentru alți copii/ elevi implicați).</i> - <i>În ce mod ar putea aceștia să se implice (părinții, frații mai mari, profesorii, psihologul, comunitatea – cei pe care îi va enumera copilul/ elevul).</i> - <i>Cum ar putea/ ar fi putut să te ajute prietenii sau colegii să te simți în siguranță în grupă/ la școală?</i> - <i>Într-o lume ideală, ce te-ar ajuta să te simți din nou în siguranță?</i>

2. Repere pentru discuția cu copilul/ elevul care inițiază comportamente de bullying

Discuția are loc în privat.

În situația în care bullyingul este inițiat de un grup de copii/ elevi, se discută întâi cu „liderul grupului”, urmat imediat de ceilalți membri ai grupului, fiecare separat. Vor ajunge să aibă o discuție comună doar în momentul în care fiecare dintre ei agreează că este dispus/-ă să se implice în remedierea situației pentru copilul/ elevul supus bullying-ului (vezi Anexa 8, Metoda implicării părților).

Repere de ghidare a discuției	Recomandări/ exemple
-------------------------------	----------------------

Faceți diferența între persoana copilului/ elevului și comportamentul lui.	<ul style="list-style-type: none"> - Este important copilul/ elevul să se simtă acceptat ca persoană, chiar dacă comportamentul lui este neplăcut și urmează să fie corectat. - Vorbiți despre comportamentele observate fără să folosiți etichete sau judecăți de valoare de genul „ești un agresor” sau „ești rău”, care identifică persoana copilului/ elevului cu comportamentul sau rolul pe care l-a avut într-o situație.
Pentru copiii de vârstă preșcolară și elevii claselor primare puteți folosi poveștile sau jocul.	<ul style="list-style-type: none"> - Citirea sau înscenarea unor povești despre copii care îi intimidază pe alții îi ajută să examineze problema, să împărtășească propria experiență și să se gândească la posibile soluții.
Folosiți compasiunea.	<ul style="list-style-type: none"> - Țineți minte că în fața dvs. se află o ființă umană care are în spate propria ei suferință. Chiar dacă nu se vede, niciun om nu ajunge să îi rănească pe ceilalți din senin. - Unii copii cu traumă timpurie de relaționare încep să exprime agresivitate împotriva altor copii sau a animalelor. La adolescență, puterea și controlul devin principalele teme ale vieții lor: pentru că trăiesc un sentiment profund de neputință, în încercarea de a obține puterea asupra celorlalți, au format o „mască” care stârnește frica celor din jur. Alții, dezvoltă neîncredere generalizată în ceilalți.
Explicați care este rolul dvs.	<ul style="list-style-type: none"> - Explicați motivul pentru care ați solicitat întrebarea. - <i>Rolul meu este de a mă asigura că toți copiii/ elevii din grădinița/ școală se simt în siguranță.</i>
<p>Prezentați problema fără să blamați.</p> <p>Solicitați detaliile despre situația specifică.</p> <p>Împărtășiți preocuparea pentru situația copilului/ elevului supus bullying-ului.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Povestiți despre suferința copilului/ elevului supus bullying-ului folosindu-vă de informațiile pe care le-ați primit (dacă persoana țintă este de acord) sau faceți referință la ceea ce ați aflat de la părinți sau alți copii/ elevi din școală. Evitați să discutați detalii despre cele întâmplate. - Există două tipuri de abordări: <ul style="list-style-type: none"> ▶ Fără blamare: <i>Am auzit că X a avut o experiență foarte neplăcută și este foarte afectat/-ă de ce i s-a întâmplat. Ce crezi despre asta? Ce poți face pentru îndreptarea situației?</i> ▶ Confunțarea directă: <i>Am auzit că ai făcut următorul comportament. X este foarte afectat/-ă de asta. Trebuie să încetezi să te mai comporți așa. Ce poți face pentru a îndrepta lucrurile?</i> - Nu întrebați „De ce ai făcut asta?”. Scopul este de a ajuta copilul/ elevul să-și asume responsabilitatea pentru a îndrepta lucrurile, nu de a-l învinovăți.
Mențineți discuția în termeni concreți în cazul	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Da, dar i s-au întâmplat lucruri rele/ neplăcute (în timpul..., când se afla la...) Povestește-mi despre asta.</i>

în care copilul/ elevul neagă.	
Discutați despre sentimentele asociate cu problema copilului/ elevului țintă.	- Dacă te-ai pomeni în pielea altui copil/ elev, poți să-ți imaginezi cum mai exact comportamentul tău l-ar fi putut răni?
Solicitați ajutor în ameliorarea situației.	- Cădeți de acord că există o problemă și veți lucra împreună la rezolvarea ei. - X este foarte nefericit la școală, iar rolul meu ca educator/ diriginte/ psiholog/ cadru didactic este să mă asigur că fiecare copil/ elev este în siguranță aici. Am nevoie de ajutorul tău pentru a face acest lucru posibil. Mă întrebam ce ai putea face pentru a-l ajuta în această situație.
Dacă soluția propusă este nerealistă, propuneți o vizualizare a consecințelor.	- Ce s-ar întâmpla dacă ați face asta?
Agreați o soluție viabilă.	- Bine, încercați asta timp de o săptămână, apoi ne vom întâlni pentru a vedea cum merge.

3. Repere pentru discuția cu copiii/ elevii martori ai situației de bullying

1. Întâlniți-vă cu grupul de copii/ elevi martori.
2. Explicați problema.
3. Discutați cum se simte copilul/ elevul agresat. Axați-vă pe sentimentele copilului/ elevului țintă, nu pe detaliile incidentului.
4. Concentrați-vă pe ceea ce se poate face, pe rezolvarea problemei, fără învinovățirea participanților.
5. Ajutați copiii/ elevii să identifice soluții. De exemplu, fiecare copil/ elev implicat în rol de martor sugerează un mod în care ar putea ajuta copilul/ elevul supus bullying-ului să se simtă mai bine.
6. Distribuiți responsabilitățile și stabiliți termenii.
7. Încheiați un acord cu copiii/ elevii martori pentru a pune în aplicare sugestiile lor.
8. Monitorizați evoluția situației. Întâlniți-vă din nou cu grupul peste o săptămână.

Strategia grupului de suport pentru lucrul cu toată grupa de copii/ clasa de elevi	
Stabiliți o întâlnire cu toată grupa/ clasa, cu excepția copilului/ elevului țintă, la care să participe inclusiv cei care au inițiat bullying-ul.	- Povestiți copiilor/ elevilor cele aflate de la copilul/ elevul țintă fără să faceți referire la cei care au manifestat comportamentele de bullying. - Pentru copiii mai mari de 8 ani unul dintre colegi poate citi câteva dintre lucrurile pe care elevul țintă le-a mărturisit în

<p>Obiectivul acestei întâlniri de grup este de a le face cunoscută colegilor de grupă/ clasă povestea suferinței copilului/ elevului țintă, fără a se divulga numele celui/ celor care au inițiat comportamentele de bullying.</p>	<p>timpul interviului (despre cum se simte, cum vede lumea, cum îi este afectată viața de zi cu zi etc.)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Aceste informații le putem folosi doar în măsura în care copilul/ elevul țintă este de acord cu împărtășirea informațiilor. Dacă nu avem acordul lui nu le putem folosi. - Dacă ne focusăm pe copiii/ elevii care au manifestat comportamentele de bullying, divulgându-le numele în fața colegilor, putem stimula continuarea bullying-ului în viitor.
<p>Implicați toți copii/ elevii în identificarea soluțiilor.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Solicitați tuturor să vină cu idei despre cum pot împreună să îndrepte lucrurile pentru colegul lor agresat. <p>Exemplu:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Am nevoie de ajutorul vostru. Sunt foarte îngrijorat/-ă pentru o fată/ un băiat din această grupă/ clasă. Este foarte nefericit/-ă de mult timp. Nu a mai putut să țină ascunsă durerea pe care o are și a venit să vorbească cu mine. Eu mă adresez vouă pentru că împreună cred că putem face ceva să îndreptăm lucrurile pentru el/ ea. El/ ea crede că nimeni din grupa/ clasa asta nu îl/ o place și nu își dorește să stea în prejma sa. Acum, că ați aflat cum se simte, ce puteți face pentru a o/îl ajuta?</i>
<p>Stabiliți o nouă întâlnire de grup peste o săptămână.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Pentru situațiile grave monitorizarea se va face peste 2-3 zile. - Monitorizați cum se implementează soluțiile propuse de copii/ elevi și discutați posibilele provocări.
<p>Monitorizați comportamentele elevilor pentru a remarca evoluția situației.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Organizați întâlniri săptămânale de grup timp de 1 lună pentru a monitoriza situația.

Evaluarea primară a cazului și alegerea strategiilor de intervenție

Algorimul de identificare (screening) a comportamentului de bullying (vezi Anexa 6)		
↓		
Analiza funcției comportamentului de bullying (modelul ABC)		
↓	↓	↓
Stabilirea strategiilor de intervenție pe context: <ul style="list-style-type: none"> - modificarea factorilor de context care facilitează apariția și menținerea comportamentului. 	Stabilirea strategiilor de intervenție pe consecințele comportamentului de bullying: <ul style="list-style-type: none"> - modificarea reacțiilor care apar ca urmare a manifestării comportamentelor de bullying, reacții care mențin sau întăresc comportamentul de bullying (ex. reacțiile martorilor, ale copilului/ elevului țintă, aplicarea consecințelor reparatorii etc.). 	Stabilirea strategiilor de evaluare a intervenției: <ul style="list-style-type: none"> - scăderea frecvenței de manifestare a comportamentului; - scăderea duratei de timp în care se manifestă; - scăderea intensității; - utilizarea instrumentelor de înregistrare a datelor pre și post intervenție.

I. IDENTIFICAREA COPIILOR/ ELEVILOR IMPLICAȚI ÎNTR-O SITUAȚIE DE BULLYING

Pentru a identifica copiii/ elevii care sunt implicați într-o situație de bullying este important să ne punem următoarele întrebări:

- **Care este gradul de severitate a comportamentului de bullying?** Ce tipuri de comportamente s-au manifestat. Cazurile cele mai grave sunt cele care pun în pericol siguranța fizică a copiilor/ elevilor.
- **Cât de frecvent se întâmplă?** O dată pe săptămână, timp de mai multe luni etc. Studiile în conformitate cu metodologia lui Olweus (1993) au stabilit că pragul care delimitează elevii care se implică ocazional în comportamente de bullying atât ca inițiator, cât și ca persoană țintă și cei care au în mod repetitiv rolul de persoană țintă a bullying-ului (care a ajuns în situația de a fi victimizată) este obținut de orice elev care răspunde că în ultima lună a fost hărțuit, intimidat de cel puțin trei ori.
- Pentru rolul de elev supus bullying-ului se înregistrează răspunsurile la întrebarea „Cât de des ți s-a întâmplat să se ia cineva de tine la școală, fără să îi fi făcut nimic în schimb, în ultima lună?” (niciodată, de 2-3 ori, mai mult de trei ori, 1 dată pe săptămână, în fiecare zi).
Pragul de 2-3 ori pe lună – elevul este potențială țintă a comportamentelor de bullying. Necesită atenția noastră.

- Mai mult de trei ori pe lună, 1 dată pe săptămână* – posibilitate mare că elevul este supus comportamentelor de bullying. Necesită evaluare și intervenție de specialitate.
- Pentru rolul de inițiator se înregistrează răspunsurile la întrebarea „Cât de des ai luat parte la intimidarea altui (altor) elev(i) la școală sau te-ai luat fără motiv de un elev/ alți elevi în ultima lună?” (niciodată, de 2-3 ori, mai mult de trei ori, 1 dată pe săptămână, în fiecare zi).
Pragul de 2-3 ori pe lună – potențial de manifestare a comportamentelor de bullying față de alții. Necesită atenția noastră.

Mai mult de trei ori pe lună, 1 dată pe săptămână – posibilitate mare de manifestare a comportamentelor de bullying față de alții. Necesită evaluare și intervenție de specialitate.

    - **Victimizarea este pervazivă?** (Prezentă în mai multe domenii de viață). Unii copii se întâmplă să fie țintă a bullying-ului și abuzului de putere și în alte contexte: acasă, în grupul de prieteni, în alte locuri din comunitate. Finkelhor et al.⁹ a numit acest proces *victimizare multiplă* și l-a descris ca rezultat al trăirii mai multor experiențe care au condus la victimizarea copilului: expunerea la violența domestică, abuz fizic, abuz sexual etc. Cercetările arată că victimizarea multiplă poate semnaliza o generalizare a vulnerabilității prin cumulara situațiilor de victimizare.
    - **Victimizarea este cronică?** (Durează de mai mult timp, a debutat în copilăria foarte mică). Trăirea anumitor experiențe, mai ales în copilăria timpurie, care au provocat în copil neputință, teroare, frică crește riscul pentru expunerea în viitor la alte tipuri de experiențe de victimizare.

II. EVALUAREA COMPORTAMENTULUI DE BULLYING

Identificarea funcției comportamentului de bullying

Orice comportament al unei persoane apare ca răspuns la o anumită nevoie, are o anumită funcție. Pe termen lung, sunt inefficiente reacțiile adulților, care pun accentul pe sancționarea comportamentelor nepotrivite și ignoră exersarea unor alternative adecvate de comportament care să înlocuiască comportamentele nepotrivite. Așa se explică de ce, în ciuda pedepselor aplicate (retragerea de privilegii, critică, ceartă, pedeapsă fizică etc.), copiii continuă să manifeste comportamente de bullying. Comportamentele problematice ale copiilor dispar atunci când au învățat să facă alte lucruri prin care să își rezolve problemele sau să își satisfacă nevoile.

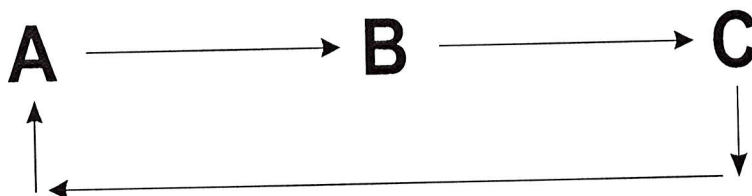
Abordarea imediată a situațiilor de bullying începe cu evaluarea situației și analiza comportamentului de bullying. În acest sens, **modelul de analiză comportamentală ABC** este de un real folos:

- ajută la înțelegerea dinamicii într-o situație de bullying;
- oferă un instrument simplu de lucru pentru fiecare cadru didactic sau specialist care urmărește schimbarea comportamentelor nepotrivite la copii;
- facilitează identificarea nevoilor din spatele acestor comportamente nepotrivite.

⁹ Finkelhor D, Ormrod RK, Turner HA. Lifetime assessment of polyvictimization in a national sample of children and youth. *Child Abuse Neglect*. (2009) 33:403–11. doi: 10.1016/j.chiabu.2008.09.012

Modelului ABC ne ajută să înțelegem ce putem face pentru a schimba un comportament. Dacă analizăm comportamentul în contextul în care apare și reacțiile care îl însoțesc, vom vedea cu ușurință variabilele care influențează acel comportament și vom ști ce avem de făcut pentru a-l schimba.

A – Antecedente sau contextul în care apare comportamentul
B – Behavior, engl. (**Comportamentul**)
C – Consecințe sau reacțiile care apar după manifestarea comportamentului de bullying.

A – Antecedentele se referă la informații care au legătură cu contextul sau situația în care apare comportamentul de bullying. Ce se întâmplă înainte de apariția comportamentului de bullying? Identificăm antecedentele (contextul) prin intermediul următoarelor întrebări:

- Unde apare comportamentul?
- Când apare?
- Cu cine apare?
- Cu cine nu apare?

Așa cum puteți observa antecedentele sunt elementele contextului spațial și temporal care apar chiar înainte de realizarea comportamentului și cresc probabilitatea apariției lui.

B – Comportamentul reprezintă tot ceea ce face un copil, acțiunile pe care le realizează. Pentru a identifica comportamentul avem în vedere întrebarea:

- Ce acțiuni face persoana care rănește intenționat pe altcineva?

C – Consecințele sunt reacțiile care apar imediat după manifestarea comportamentului de bullying și au rolul de a încuraja sau descuraja manifestarea viitoare a comportamentului respectiv.

Consecințele sunt responsabile de menținerea în timp a unui comportament. Pentru a identifica consecințele ne punem întrebările:

- Ce s-a întâmplat imediat după manifestarea comportamentului?
- Cum a reacționat persoana căreia i s-a adresat comportamentul de bullying?
- Cum au reacționat cei care au asistat la situația de bullying?

Acest tip de analiză a comportamentelor copiilor/ elevilor este un instrument foarte util intervențiilor în contextul școlar. Pentru a schimba un comportament este important să identificăm nevoia la care el răspunde (pentru că noi nu ne comportăm la întâmplare).

III. TIPURI DE INTERVENȚIE

1. Intervenția la nivel de context presupune:

- Intensificarea supervizării în locurile în care se întâmplă cel mai frecvent comportamentele de bullying (terenul de sport, holuri, băi, curtea școlii etc.).
- Stabilirea regulilor grupei/ clasei într-un mod care exprimă clar ce așteptăm de la un copil/ elev să facă într-o situație de interacțiune cu colegii.
- Stabilirea consecințelor clare pentru încălcarea fiecărei reguli și să aplicăm consecvent consecințele pentru manifestarea comportamentelor de bullying.
- Utilizarea recompenselor pentru copiii/ elevii care au reacții de descurajare a bullying-ului (iau apărarea unui copil/ elev supus bullying-ului sau solicită ajutorul unui adult).
- Creșterea, prin intervenții la nivelul întregii grupe/ clase, a nivelului de empatie, atitudinii și modului de reacție a copiilor/ elevilor martori față de situația în care un coleg este țintă a bullying-ului (astfel încât să fie cât mai mulți colegi care să-i ia apărarea sau să solicite ajutorul unui adult).
- Modificarea, prin intervenții în rândul personalului didactic, a nivelului de cunoștințe, gradului de empatie și atitudinii lor față de copilul/ elevul supus acțiunilor de bullying, astfel încât să modeleze prin atitudinea lor personală acceptarea în grupul de copii/ elevi.

În ciclul preșcolar și primar, personalul didactic și colectivul grupei/ clasei joacă un rol important în modificarea statutului de copil/ elev „cu care nu se joacă nimeni”.

Izolarea și marginalizarea copiilor/ elevilor care manifestă frecvent comportamente nepotrivite în raport cu contextul educațional (refuză să se conformeze solicitărilor adultului, evită interacțiunea cu colegii, preferă să se joace singuri, manifestă comportamente agresive în interacțiunea de zi cu zi) este un proces complex care poartă într-o mare măsură amprenta relației pe care cadrul didactic o stabilește cu acești copii/ elevi.

În acest sens, s-a constatat că **atitudinea cadrului didactic față de un copil/ elev este un reper pentru modul în care ceilalți copii/ elevi relaționează cu el**. Mesajele pe care cadrul didactic le transmite verbal sau nonverbal favorizează fenomenul de marginalizare. Studiile arată că personalul didactic manifestă un interes mai scăzut față de un copil/ elev care are abilități sociale și emoționale mai slabe: îl privește mai rar, îi zâmbește mai rar, face mai puține remarci pozitive la adresa comportamentului lui, i se adresează și îl solicită mai rar. Aceste comportamente ale cadrului didactic, care adesea scapă controlului voluntar, setează tipul de relație pe care colegii o stabilesc cu copilul/ elevul respectiv. Astfel, atitudinea discriminatorie față de anumiți copii/ elevi își are rădăcinile în natura relației pe care cadrul didactic o stabilește cu copiii/ elevii.

2. Intervenția la nivel de consecințe presupune:

- Lucrul individual cu copilul/ elevul țintă pentru a schimba modul de reacție care alimentează comportamentul inițiatorului, atunci când situația de bullying este moderată ca intensitate și copilul/ elevul poate practica abilitățile învățate.

- Lucrul cu grupul de copii/ elevi pentru a schimba reacțiile colegilor martori care alimentează direct comportamentul de bullying prin faptul că râd, instigă sau privesc în tăcere.

IV. ALEGEREA STRATEGIILOR DE INTERVENȚIE

Selectarea strategiilor de intervenție se va face în funcție de:

- datele particulare ale situației în care s-a manifestat comportamentul de bullying: contextul, tipul de comportament de bullying (fizic, verbal, relațional, cyberbullying și reacțiile care au urmat manifestării lui) etc.;
- vârsta copiilor/ elevilor implicați în situația de bullying.

Metoda	Când se aplică
Folosirea sancțiunilor directe	- În cazuri care implică rănirea fizică a cuiva sau în situații în care celelalte metode aplicate nu au condus la un rezultat pozitiv (comportamentul de bullying continuă).
Prevenirea bullying-ului prin întărirea comportamentului martorilor de descurajare a bullying-ului	- Când instituția nu poate asigura consilierea sau când comportamentul de bullying este menținut de reacția martorilor.
Dezvoltarea abilităților copilului/ elevului supus bullying-ului	- În cazuri ușoare care presupun tachinarea sau hărțuirea verbală. - Când se decide că copilul/ elevul poate fi învățat să facă față situațiilor de bullying folosind abilitățile sociale (comunicarea asertivă, răspunsul paradoxal etc.)
Medierea	- Când copiii/ elevii implicați doresc să primească ajutor de la un mediator. (Copiii/ elevii care manifestă comportamente de bullying rareori doresc să se întâlnească cu un mediator).
Strategii de reparare a situației	- În cazurile în care copilul/ elevul care a manifestat comportamentul de bullying ajunge să simtă remușcare și părere de rău pentru ceea ce a făcut și este pregătit să acționeze în sensul îndreptării situației.
Metoda grupului de suport	- În cazul în care copilul/ elevul care a inițiat bullying-ul sau grupul de martori care l-au încurajat sunt pregătiți de întâlnirea cu un consilier, doresc să coopereze astfel încât să contribuie la îndreptarea situației pentru copilul/ elevul țintă.
Metoda implicării părților	- Când comportamentul de bullying este manifestat de mai mulți copii/ elevi și fiecare dintre inițiatori este dispus să ajute la reducerea disconfortului copilului/ elevului țintă, prin susținere din partea unui consilier.

V. CÂND INTERVENȚIILE INSTITUȚIEI NU REUȘESC SĂ PRODUCĂ SCHIMBAREA DORITĂ

Implicați familia pentru a elabora un plan de acțiuni comun de monitorizare a comportamentului copilului și de recompensare/ aplicare a consecințelor logice acasă. Exemplu:

- ▶ Cadrul didactic monitorizează zilnic comportamentele de bullying ale copilului/ elevului, dar și pe cele prosoziale care ar trebui să înlocuiască comportamentul de bullying și i le comunică părintelui la finalul fiecărei săptămâni.
- ▶ Părintele oferă după caz recompensa (sub formă de activitate preferată) sau consecința logică (repararea daunelor) în funcție de datele oferite de monitorizarea de la școală.

Particularități ale folosirii consecințelor în gestionarea situațiilor de bullying

Există mai multe strategii prin care putem sancționa comportamentele problematice ale copiilor/ elevilor pentru a descuraja pe viitor manifestarea lor. În practica instituțională se folosesc pedepsele și consecințele logice.

Pentru a verifica dacă ceea ce ați aplicat are efect de pedeapsă sau de consecință logică, puneți-vă întrebarea: „Ce l-am învățat pe copil/ elev să facă reacționând așa?”

Pentru a fi logice, consecințele trebuie să respecte **regula celor 3R**.

- ✓ **Relaționate** – sunt în corelație cu comportamentul nedorit.
- ✓ **Respectuoase** – sunt prezentate pe un ton liniștit. În caz contrar, se transformă în mesaje de pedeapsă.
- ✓ **Rezonabile** – sunt pe măsura comportamentului manifestat și nu pot fi percepute ca excesive sau nedrepte/ injuste.

Consecințele logice	Pedepsele
- Se centrează pe învățarea unor lecții de viață. - Se bazează pe logica evenimentelor: „Dacă alegi să faci asta..., se întâmplă asta...”.	- Se centrează pe generarea unui disconfort.
- Sunt proactive.	- Sunt reactive.
- Au o legătură logică cu comportamentul problematic.	- Sunt nerelaționate cu comportamentele.
- Au efect pe termen lung.	- Au efect pe termen scurt.
- Promovează comportamentul responsabil și gândirea la consecințe. - Copilul/ elevul învață că are responsabilitatea comportamentului său și control asupra lui.	- Promovează obediența. - Cel mai adesea trezesc resentiment sau rebeliune (lupta de putere).
Exemple: - Ai distrus ceva ce nu era al tău, urmează să faci ceva ca să înlocuiești ceea ce ai distrus: ajuți colegul să facă alt desen, speli mașina părinților și primești o sumă de bani pe care o folosești pentru a cumpăra/ repara obiectul distrus etc. - Acțiuni care redresează suferința produsă altei persoane: o ajută la un proiect, are grijă de colegul hărțuit pe parcursul unei perioade, face sarcini în locul colegului etc.	Exemple: - Etichetare, scrierea numelui copilului/ elevului pe tablă/ panou, detenția, trimisul la director, izolarea de colegi, chemarea părinților la școală în vederea aplicării de pedepse acasă. - Unele pedepse îmbracă forme mult mai subtile: învinovățirea, rușinarea în public, exprimarea dezamăgirii în public etc.

De ce pedepsele nu funcționează?

Utilizarea pe scară largă a pedepsei are la bază convingerea eronată că „pedeapsa este un instrument eficient de control comportamental”. Această percepție este alimentată de impactul imediat al pedepsei, care constă în stoparea rapidă a comportamentului nepotrivit.

Dincolo de această reacție imediată, există o serie de efecte secundare ale folosirii pedepselor care mențin și amplifică comportamentele nepotrivite:

- ca personalități în formare, copiii/ elevii învață să folosească abuzul de putere în relațiile cu ceilalți prin observarea și imitarea adulților,
- minciuna pentru a-și ascunde greșelile sau eschivarea ca să evite pedeapsa,
- îndeplinirea solicitărilor adulților doar dacă se simt amenințați,
- încetarea comportamentelor de bullying la școală, dar mutarea lor în mediul online etc.

Dezvoltarea abilității de a interacționa pozitiv cu colegii și de a se gândi la urmările pe care le poate avea comportamentul lui asupra altcuiva este posibilă atunci când disciplinarea capătă sens în mintea copiilor/ elevilor (pot identifica o legătură logică între ceea ce primesc în rezultatul unui comportament neadecvat și comportamentul manifestat). De exemplu, dacă râd de un coleg care poartă ochelari și îl numesc, asta o să îl facă să se simtă trist.

Axarea pe recompensarea comportamentelor dezirabile le oferă copiilor/ elevilor posibilitatea să învețe comportamente noi, care să conducă la descurajarea comportamentelor de bullying. Totodată, recompensele sunt folosite cu atenție a pentru a nu crea dependența de ele.

Aplicarea consecințelor logice în gestionarea comportamentelor de bullying

Vârsta preșcolară și ciclul primar	Adolescența	
<ul style="list-style-type: none"> - Impact mare asupra comportamentului la această vârstă. - Preșcolarii și elevii mici sunt mult mai sensibili la influența adulților și comportamentul lor poate fi mai ușor modificat prin intervenția personalului didactic. 	<ul style="list-style-type: none"> - Impact mic asupra comportamentului elevilor pe acest segment de vârstă. - Cele mai eficiente strategii de intervenție sunt cele care folosesc forța grupului de elevi pentru a schimba raportul de putere și a stopa comportamentul de bullying. - Lipsa de intervenție: <ul style="list-style-type: none"> - face ca bullying-ul să fie văzut ca fiind acceptabil și lipsit de consecințe; - îi învață pe inițiatori că puterea și agresivitatea oferă o poziție dominantă și un statut în grup; - stimulează martorii să se asocieze cu cel „mai puternic” pentru a fi protejați; - forțează elevul țintă să învețe neputința, supușenia. 	
<ul style="list-style-type: none"> - Asociați manifestarea comportamentelor care descurajează bullying-ul cu recompensarea publică: laude, cetificate, scrierea numelui pe un panou, informarea părinților despre comportamentele 	Cazuri ușoare	Cazuri severe
	<ul style="list-style-type: none"> - Aplicați consecințele logice după ce s-au încercat metode de intervenție la clasă care folosesc forța grupului (vezi Anexa 8). - Confrunțați elevul în privat, pentru a nu-i oferi atenția 	<ul style="list-style-type: none"> - Implicați prompt părinții elevului inițiator. - Oferiți părinților sprijinul specialiștilor pentru a aplica metode de disciplinare care îi permit elevului să învețe din

<p>pozitive ale copilului/ elevului etc.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Discutați aplicarea consecințelor logice doar în privat (comportamentul de bullying este menținut și stimulat de atenția celorlalți). - Însoțiți aplicarea consecinței cu mesaje care normalizează faptul că suntem oameni și cu toții putem greși, dar în același timp putem să facem ceva să îndreptăm lucrurile. - Cereți copilului/ elevului să vină cu o idee despre cum ar putea să îndrepte situația. - Dacă nu reușește, propuneți dvs. 	<p>clasei, care întărește comportamentele nepotrivite.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Pentru că acțiunea manifestată în cazul bullying-ului rănește o altă persoană, cereți elevului să vină cu soluții pentru a repara suferința produsă. - Monitorzați evoluția situației prin întâlniri săptămânale separate cu elevul țintă și elevul inițiator. 	<p>consecințele propriilor acțiuni.</p> <ul style="list-style-type: none"> - În cazurile severe de bullying în care în ciuda eforturilor depuse de școală, familie, alți profesioniști, comportamentul de bullying se menține la același nivel, se va decide mutarea elevului inițiator în altă instituție. Mutarea elevului țintă este contraindicată pentru că duce la întărirea pe viitor a comportamentului de bullying al inițiatorului. Această măsură trebuie să fie ultima opțiune. Decizia de aplicare o ia echipa multidisciplinară care a instrumentat cazul.
---	--	--

Algoritm de acțiune în cazurile de bullying

Caz raportat de bullying		
<p>↓</p> <p>Interviu cu copilul/ elevul inițiator (în privat) <i>sau</i> Interviuri cu fiecare copil/ elev inițiator pe rând (când inițierea a fost făcută în grup)</p>	<p>↓</p> <p>Interviu cu copilul/ elevul suspus acțiunilor de bullying (separat)</p>	<p>↓</p> <p>Interviu cu copiii/ elevii martori fără să se numească persoanele care au inițiat bullying-ul</p>
<p>↓</p> <ul style="list-style-type: none"> - Alegerea strategiei de intervenție pentru sprijinirea copilului/ elevului suspus bullying-ului în vederea redobândirii sentimentului de siguranță. - Adoptarea strategiei optime de intervenție pe termen lung în funcție de vârsta copiilor/ elevilor și de forma de bullying (vezi Anexa 8). 		
<p>↓</p> <p>Monitorizarea intervenției</p> <p>Sesiuni separate planificate cu fiecare parte implicată (țintă, inițiator/i, martori) în care se discută și se apreciază progresele – săptămânal, timp de 1 lună.</p> <p>Indicatori de progres:</p> <ul style="list-style-type: none"> - stingerea comportamentului de bullying; - diminuarea frecvenței de manifestare a comportamentului de bullying; - creșterea numărului de comportamente de ajutorare a copilului/ elevului țintă în rândul martorilor (solicitarea ajutorului unui adult, integrarea în grup). 		
<p>↓</p> <p>Închiderea cazului</p> <ul style="list-style-type: none"> - Progrese înregistrate prin monitorizări săptămânale timp de o lună. - Progrese care se mențin timp de 6 luni de la finalizarea intervenției. 	<p>↓</p> <p>Referirea cazului</p> <ul style="list-style-type: none"> - Cazul de bullying evaluat drept grav referit către structurile corespunzătoare, în funcție de competențele pe care le au. - Fișa de sesizare a cazului suspect de violență completată. - Personalul instituției acționează în temeiul Instrucțiunii privind mecanismul intersectorial de cooperare. 	

Recomandări privind colaborarea cu părinții copiilor/ elevilor implicați în acțiuni de bullying

Familia copilului/ elevului supus bullying-ului	Familia copilului/ elevului inițiator				
Este implicată imediat după confirmarea situație de bullying, simultan cu intervenția din instituție.	<p>Implicarea diferă în funcție de circumstanțe.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Pentru cazurile ușoare (tachinare, excludere, poreclire, împrăștiere de zvonuri) – după ce instituția a făcut primele intervenții și rezultatele obținute nu sunt satisfăcătoare. ▶ Pentru cazurile severe (comportamente care pun în pericol siguranța fizică a altui copil/ elev): <ol style="list-style-type: none"> 1. Implicarea familiei este necesară din fazele incipiente ale intervenției. 2. Intervenția din instituție este dublată cu cea din cadrul familiei. 				
<p>Implicarea familiei copilului/ elevului țintă vizează următoarele aspecte:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Susținerea efortului instituției de a restabili sentimentul de siguranță al copilului/ elevului. - Monitorizarea atentă a comportamentului copilului/ elevului acasă și identificarea precoce a posibilelor schimbări în îndeplinirea sarcinilor zilnice (care ar putea indica dezvoltarea unei probleme de sănătate mintală: depresie, risc de suicid, tulburări de anxietate etc.). - Susținerea efortului instituției de a dezvolta resursele copilului/ elevului necesare ieșirii din situația de victimizare: <ul style="list-style-type: none"> o dezvoltarea autonomiei emoționale și comportamentale, 	<p>Implicarea familiei copilului/ elevului inițiator vizează următoarele aspecte:</p> <table border="1" data-bbox="699 1010 1414 1854"> <thead> <tr> <th data-bbox="699 1010 1050 1055">Cazuri ușoare</th><th data-bbox="1050 1010 1414 1055">Cazuri severe</th></tr> </thead> <tbody> <tr> <td data-bbox="699 1055 1050 1854"> <p>Timp de 1 lună (avem nevoie de minim 21 de zile de exersare pentru a forma o deprindere nouă) părinții monitorizează schimbările în frecvența comportamentului de bullying.</p> </td><td data-bbox="1050 1055 1414 1854"> <p>Implicarea părinților este:</p> <ul style="list-style-type: none"> - precedată de o evaluare pentru a identifica factorii de risc existenți la nivelul familiei care se asociază cu manifestarea comportamentului de bullying (vezi Anexa 3); - însoțită de ghidare pas cu pas despre cum să abordeze comportamentele de bullying, cum să discute cu copilul, cum să-i monitorizeze activitatea, cum să susțină instituția în efortul de a stopa comportamentul de bullying; </td></tr> </tbody> </table>	Cazuri ușoare	Cazuri severe	<p>Timp de 1 lună (avem nevoie de minim 21 de zile de exersare pentru a forma o deprindere nouă) părinții monitorizează schimbările în frecvența comportamentului de bullying.</p>	<p>Implicarea părinților este:</p> <ul style="list-style-type: none"> - precedată de o evaluare pentru a identifica factorii de risc existenți la nivelul familiei care se asociază cu manifestarea comportamentului de bullying (vezi Anexa 3); - însoțită de ghidare pas cu pas despre cum să abordeze comportamentele de bullying, cum să discute cu copilul, cum să-i monitorizeze activitatea, cum să susțină instituția în efortul de a stopa comportamentul de bullying;
Cazuri ușoare	Cazuri severe				
<p>Timp de 1 lună (avem nevoie de minim 21 de zile de exersare pentru a forma o deprindere nouă) părinții monitorizează schimbările în frecvența comportamentului de bullying.</p>	<p>Implicarea părinților este:</p> <ul style="list-style-type: none"> - precedată de o evaluare pentru a identifica factorii de risc existenți la nivelul familiei care se asociază cu manifestarea comportamentului de bullying (vezi Anexa 3); - însoțită de ghidare pas cu pas despre cum să abordeze comportamentele de bullying, cum să discute cu copilul, cum să-i monitorizeze activitatea, cum să susțină instituția în efortul de a stopa comportamentul de bullying; 				

<ul style="list-style-type: none"> ○ dezvoltarea abilităților de inițiere și menținere a unor relații pozitive cu ceilalți, ○ dezvoltarea abilităților de integrare în grup, ○ dezvoltarea abilității de a stopa un comportament nepotrivit la adresa sa, ○ dezvoltarea abilității de solicitare a ajutorului unui adult sau a unor colegi atunci când situația depășește capacitatea proprie de a face față. - Facilitarea accesului copilului/ elevului la alte contexte informale din comunitate care să-i permită să își dezvolte aceste abilități și resurse. 		<ul style="list-style-type: none"> - monitorizată pas cu pas de specialiști din domeniul sănătății mintale.
---	--	--

Recomandări privind comunicarea cu părinții

- Stabiliți o întâlnire formală pentru a informa părinții în special în cazurile grave și în momentul în care strategiile folosite de școală nu au avut succes. Alocați suficient timp pentru a răspunde întrebărilor și îngrijorărilor părintelui. Vorbiți calm și respectuos.
- Vorbiți sincer și explicit despre ceea ce vă îngrijorează privind comportamentul copilului. Însoțiți observațiile de exemple concrete sau descrieri ale unor situații pentru ca părintele să înțeleagă despre ce e vorba. Exemplu:

„Vroiam să vorbesc cu dumneavoastră despre anumite comportamente pe care X le are în grupă/ clasă. Unele dintre ele îi afectează chiar relațiile cu colegii, cum ar fi situația _____. Ați observat cumva astfel de comportamente și acasă? În ciuda faptului că am vorbit în repetate rânduri cu fiul/ fiica dumneavoastră despre aceste comportamente, pare că nu le poate schimba. Dacă nu le poate controla, ar fi nedrept să-i cer să le schimbe. Mă întreb dacă ar avea nevoie de mai mult ajutor față de cel pe care știu că deja i-l oferiți”.
- Evitați etichetele sau să afirmați în fața părintelui că propriul copil are probleme de sănătate mintală. Diagnosticarea copilului este sarcina specialiștilor din domeniu (medic psihiatru, psiholog), personalul didactic nu deține asemenea calificare.
- Când vorbiți cu părinții despre îngrijorările dumneavoastră, fiți pregătit/-ă că prima lor reacție adesea poate fi de neîncredere, respingere, negare, blamare și se poate manifesta prin comportamente asociate furiei. Dacă se întâmplă acest lucru, acceptați această reacție și fiți conștient/-ă că ați făcut un lucru important pentru copil. Este posibil ca părintele să revizuiască mai târziu observațiile și sugestiile dumneavoastră.

- Furnizați perspectiva școlii și planurile școlii pentru monitorizarea problemei. Solicitați părinților acordul de a lucra împreună ca într-o echipă.
- Identificați care sunt nevoile de susținere pe care le au părinții. De cele mai multe ori acestea sunt despre cum să abordeze comportamentele problematice ale copilului lor fără să folosească forța sau pedeapsa.
- Țineți cont de faptul că de foarte multe ori la baza problemelor de bullying a copiilor stau o serie de probleme din mediul familial.

Posibile provocări în discuția cu părinții copiilor/ elevilor supuși acțiunilor de bullying

- Crearea unui spațiu de conținere pentru stări emoționale accentuate: furie, frustrare, anxietate, nevoia de răzbunare, neputință în legătură cu rezolvarea situației.
- Dorința ca școala să facă mai mult.
- Dispreț față de școală.

Recomandări pentru a răspunde posibilelor provocări în discuția cu părinții copiilor/ elevilor care inițiază acțiuni de bullying

- Ascultați și nu vă certați cu părintele.
- Expuneți poziția instituției și obiectivul instituției de a crea un mediu sigur și grijuliu pentru toți copiii/ elevii.
- Explicați de ce comportamentul copilului lor este problematic sau poate fi o problemă.
- Găsiți soluții împreună.
- Informați cu privire la răspunsul școlii și la monitorizare.
- Stabiliți așteptări clare și consecințe clare pentru comportamentele de hărțuire și intimidare.
- Fiți pregătiți să nu le puteți schimba perspectiva, să vă întâlniți cu negarea: „Nu copilul meu a făcut așa ceva” sau „Nu este o problemă reală”.
- Faceți un plan pentru situația în care părintele acuză lipsa resurselor personale pentru a face față problemei (nu are cunoșterea necesară, timp și nici disponibilitate) și arată neajutorarea sau au o atitudine disprețuitoare.
- Solicitați prezența altui profesionist, care să vă ofere sprijin în cazul în care nu aveți o relație bună cu părintele. Este necesar ca acea persoană să-l observe de câteva ori pe copil/ elev ca să poată valida observațiile dumneavoastră sau să ofere alte explicații despre comportamentul copilului/ elevului.

Responsabilitățile părinților copiilor/ elevilor supuși comportamentului de bullying

- Menținerea colaborării cu instituția pentru a susține intervenția și a înregistra progresele copilului.
- Participarea la anumite ședințe de lucru cu grupul de lucru intrașcolar pentru a clarifica natura colaborării (consecințe, strategii de susținere).
- Monitorizarea stării copilului acasă și colaborarea cu personalul instituției.
- Susținerea dezvoltării independenței și autonomiei copilului.
- Facilitarea accesului copilului la servicii și activități comunitare care să-i ofere posibilitatea de a-și face prieteni, a-și urma pasiunile.

Responsabilitățile părinților copiilor/ elevilor inițiatori ai comportamentului de bullying

- Exercițarea aceluiași responsabilități ca și părinții copiilor/ elevilor ținută, dar cu urmărirea altor indicatori comportamentali. De exemplu, copilul/ elevul inițiator poate să aibă bani în plus, haine, obiecte străine, se poate lăuda cu isprăvile sale.
- Disciplinarea copilului conform planului de intervenție agreat cu grupul de lucru intrașcolar.
- Monitorizarea comportamentelor de bullying acasă și colaborarea cu personalul instituției pentru a susține intervenția. Monitorizarea presupune urmărirea inclusiv a comportamentelor prosociale care urmează să înlocuiască comportamentul de bullying.
- Implementarea acasă a unui sistem de consecințe logice pentru descurajarea comportamentului de bullying manifestat la școală și de recompensare și apreciere a comportamentelor dorite.

Instrument pentru explorarea atitudinilor părinților față de rolul lor în stoparea fenomenului de bullying

În ce măsură sunteți de acord cu afirmațiile de mai jos?	1 Foarte mică	2 Mică	3 Potrivită	4 Mare	5 Foarte mare
1. Cred că e greșit ca copilul meu să asiste la o situație în care un alt coleg este rănit intenționat, tratat cu lipsă de respect, intimidat să facă lucruri pe care nu vrea să le facă.					
2. Cred că este și responsabilitatea mea să fac ceva pentru a preveni bullying-ul din grupă/ clasă.					
3. Cred că este important ca grădinița/ școala să mă contacteze pentru a colabora împreună la rezolvarea situației în care este implicat copilul meu.					
4. Cred că este important ca grădinița/ școala să mă contacteze când copilul meu este supus bullying-ului.					
5. Cred că este important ca grădinița/ școala să mă contacteze și să mă implice în soluționarea situației atunci când copilul meu tratează cu lipsă de respect un alt copil.					
6. Este important să discut cu copilul meu despre colegii cu care se joacă (își petrece timpul la școală).					
7. Este important să discut cu copilul meu despre ce îi place/ nu-i place la grădiniță/ școală.					
8. Este important să îl întreb pe copilul meu dacă ceilalți colegi se poartă drăguț cu el, îl tratează cu respect.					
9. Dacă ați răspuns că este important, cât de des discutați cu copilul despre aspectele menționate mai sus?					
10. Anul acesta școlar v-ați simțit implicat de grădiniță/ școală în susținerea efortului de a crea o atmosferă plăcută la grădiniță/ școală?					

În ce măsură sunteți de acord cu afirmațiile de mai jos?	1 Foarte mică	2 Mică	3 Potrivită	4 Mare	5 Foarte mare
11. Anul acesta școlar ați fost implicat de grădiniță/ școală în acțiuni de stopare a fenomenului de bullying?					
12. Anul acesta școlar ați răspuns invitației grădiniței/ școlii de a vorbi despre comportamentul copilului dvs.?					
13. Anul acesta școlar ați participat la întâlniri la grădiniță/ școală la care au participat și alți părinți?					
14. Ați învățat despre bullying (ce este, cum se recunoaște)?					
15. Ați învățat despre consecințele bullying-ului?					
16. Ați învățat despre ce puteți face pentru a contribui la stoparea comportamentului de bullying dacă copilul dvs. este cel care îl inițiază?					
17. Anul acesta școlar ați învățat ce puteți face pentru a vă susține copilul dacă ajunge în situația de a fi supus bullying-ului?					
18. Anul acesta școlar ați învățat ce puteți face pentru a preveni situații în care copilul dvs. ar fi ținta unui comportament de bullying?					
19. Anul acesta școlar ați învățat ce puteți face pentru a contribui la stoparea comportamentului de bullying în calitate de părinte al cărui copil a fost martor?					

Interpretarea răspunsurilor:

- Atitudinea parentală față de efortul de stopare a fenomenului de bullying și responsabilitatea personală (itemii 1, 2).
- Atitudinea parentală privind implicarea părinților în stoparea fenomenului de bullying (itemii 3, 4, 5).
- Implicarea părinților în identificarea semnelor timpurii ale implicării în bullying (itemii 5, 6, 7, 8).
- Implicarea părinților în acțiuni concrete de prevenire și stopare a bullying-ului (itemii 15, 16, 17, 18, 19).
- Receptivitatea părinților la efortul școlii de a-i implica în acțiuni de prevenire și stopare a bullying-ului (itemii 9, 10, 11, 12).